

ERDÉLYI GAZDA

AZ ERDÉLYI GAZDASÁGI EGYLET HIVATALOS KÖZLÖNYE.

Megjelenik havonként egyszer és tagoknak ingyen küldetik meg. Előfizetési ár: évi 3 frt. Szerkesztőség és kiadóhivatal: az „E. G. E.” titkári hivatalában (Belközép-u. 11. sz.) hová a lapot illető minden küldemények intézendők. — Hirdetések a legjutányosabb áron vétetnek fel.

Olvasóinkhoz.

Az „Erdélyi Gazdasági Egylet“ igazgató-választmányának határozatából folyóiratunk jelen számát egy pár ezer mutattvány-példányban küldjük meg hazarészünk gazdaközönségének. Ezen intézkedés célja magyarázatra nem szorul. Aki e számot és az ahhoz csatolt egész évi tartalomjegyzéket átnézi és azt más szaklapokkal összehasonlítja, az tisztában lesz az „Erdélyi Gazda“ céljával, hivatásával, értékével és megítélheti, hogy annak olvasása mily haszonnal jár.

Ezt a „megítélést“ kérjük mi most olvasóinktól s ha az javunkra kedvezően üt ki — pártolásukat. És az a pártolás, amit mi kérünk, a lehető legszerényebb méretű. Lapunk jövő előfizetési ára — minden más lapénál kisebb összegben és mondhatni: majdnem az előállítási árban — évi 3 forintban állapított meg.

Tekintettel volt azonban egyletünk arra is, hogy azok, akik eddig a lap előfizetői voltak, jövőre ugyanazon anyagi áldozattal egyleti tagokká is lehessenek s épen ezért legutóbbi vál. ülésén az átdolgozás alatt levő egyleti alapszabályoknak erre vonatkozó részét szövegezve, kimondotta, hogy jövőre négyféle tagsági díjat javasol és ezen kulcs szerint — természetesen a következő közgyűlés jóváhagyásának fenntartásával — már 1897. januártól kezdve új tagokat fel is vesz.

Az új tagsági díj-tételek a következők: *örökös alapító tag*: egyszersmindenkorra 200 forint; *alapító*: 50 forint; *rendes tag*: évi 5 forint; *évdíjas tag*: évi 3 forint. Ez utóbbi lelkészek, tanítók, körjegyzők és gazdatisztek részére: évi 2 forint. Hogy ezen különböző kötelezettségekkel szemben a tagsági jogok élvezete milyen arányban fog elosztatni, az még meghatározva nincs, az „Erdélyi Gazda“ azonban — kivétel nélkül — *minden* egyleti tagnak jární fog.

Lapunk mai számához vannak mellékelve az egylet tagsági kötelezvényei, melyeknek kitöltésével és aláírásával tagúl belépni lehet.

Kérjük olvasóinkat: vegyék igénybe azokat.

A szerkesztőség.

Az „Erdélyi Gazda“ egy éve.

Egy év előtt ezen a helyen foglalkoztam hivatalos lapunk múlt és jövő sorsával abból az alkalomból, hogy annak további vezetése jelenlegi szerkesztőjének adatott át. Most újra egy befejezett évi folyam áll előttünk s én kellemes kötelességet teljesítek, midőn annak utolsó számában észrevételeimet ismét megteszem.

Ma egy éve — mint kívánatos jövő programot — hangsúlyoztam, hogy a lap, az egyleti élet hű vázolója mellett, az erdélyrészi gazdaközönségnek komoly, független és megbízható szak-organuma legyen, mely a közgazdasági kérdéseket — az egylet multjához és szelleméhez méltóan — politikai színezet nélkül, kellő komolysággal tárgyalja, a mezőgazdaságiakat pedig mindig a kellő színvonalon és főt tekintettel a gyakorlatias irányra — az eddiginél nagyobb mértékben igyekezzék felkarolni.

Ezek voltak azon követelmények, melyeknek beváltását az új szerkesztőnek maga elé tűznie kellett. És ez — a mi

rendelkezésünkre álló csekély anyagi és időbeli erőinkhez mérve — éppen nem volt könnyű feladat. Megállani a hasonlókcal a verseny alakban, terjedelemben és tartalomban és ennek elérhetésére folyton kitartó izgatással termékeny írásra bírni azokat, kik írni ritkán szoktak és olyanokat, kik azelőtt épen nem írtak — bizonyára fáradságot és kitartó munkát igényelt.

A különösen hangsúlyozott gyakorlati iránynak meglehetősen arányban keresztül vitt megvalósítása azonban, amint ezt bizonyára belátják mindazok, kik e folyóirat munkálásában részt vettek — alig lett volna lehetséges, ha a gyakorlati gazdaközönség eleget nem tett volna azon felhívásnak, hogy: *a gazdák egymásnak írjanak*. Ezt a kérdést megvizsgálándó: sorra vettem a jelen évfolyam eredeti szakközleményeit és szemlém után örömmel győződtem meg arról, hogy az elméleti, általánosabb és elvont tárgyú cikkek — és a szigorúan gyakorlati irányú és praktikus gazdák által írott közlemények a leghelyesebb arányban állanak egymással, vagyis: egyenlő mennyiségben vannak képviselve.

Ami a külalakot, beosztást, elevenséget és a belső értéket, tartalmat illeti, mindez — úgy hiszem: a jogosan támasztható igényeknek megfelelő volt. Terjedelme is a tervezett méreteket kétszeresen meghaladta, ami igazolja, hogy megfelelő anyag bőven állott rendelkezésre. És ez a haladás egyik élénk jele.

Ennyit a multról. A letűnt év sikere: elég biztosíték a jövőt illetőleg. Cél és eszközök ugyanazok maradnak, de mindig keresve a jobbat és jobbat. Hisz egyletünknek egyik legszebb célja: a szak-tudás lehető bővítése. Igyekeznünk kell e célhoz évről-évre közelebb jutni.

De, tisztelt olvasóink, tinélkületek hiába való munkát végzünk csupán! Az erdélyi gazdasági egylet legujabban

módot nyújtott arra, hogy leendő tagjai minimális anyagi áldozattal az általa nyújtható szellemi és anyagi előnyöket megszerezthessék. Én tehát végezetül azzal az óhajtással zárom soraimat: vajha az olvasók száma és érdeklődése is jövőre abban az arányban növekednék, amiként az „Erdélyi Gazda“ szerkesztőségének buzgó törekvése — az igények kielégítésére — mindinkább-inkább fokozódik.

Szászfenes, 1896. december 15.

Szabó József.

Gazdasági egyesületek szövetsége.

Oly sok fáradozás után — a kérdés meg van oldva; december 13-án a szövetség megalakult. Nem vonjuk kétségbe, hogy az alkotás munkájának, a sikernek java része az Orsz. Magyar Gazdasági Egyesületet illeti. Sajnálók is, ha nem így volna. Ám e munkából az Erdélyi Gazdasági Egylet is kivette a maga részét; az »Erdélyi Gazda« esetről-estire leírta, hogy: mikép.

Ezuttal legyen szabad nekem — úgy nagyjából — rámutatni arra a különbségre, a mely a szövetség első *tervezete* és a tényleg létesített *szövetség* között mutatkozik.

Ez év elején minden gazdasági egylet kapott a végrehajtó bizottságtól egy megkeresést, melyben a gazdasági egyesületek szövetségének ujjaalakításához való hozzájárulás kéretett. Az az alapszabály-tervezet, mely a megkereséshez csatolva volt, a szövetség jövő képét *akkor* ilyenformán mutatta be nekünk:

»Az Orsz. Magyar Gazdasági Egyesület alapszabály-tervezete.

I. Az egyesület czime, székhelye és pecsétje.

1. §. Az egyesület teljes czíme: Országos Magyar Gaz-

dasági Egyesület, *ugyis mint a szövetséges gazdasági egyesületek központja.*

Rövidített czime: Országos Magyar Gazdasági Egyesület.

Székhelye: Budapest. «

Jól értsük meg: ez a néhány sor a gazdasági egyesületek tervbe vett szövetségének a k k o r i formáját jelenti, vagyis:

Ezek szerint a szövetség részére külön a l a p s z a b á l y egyáltalán nem czéloztatott és ezen országos intézmény úgy volt hivatva szerepelni, mint egy hosszabbított cím második fele, mely rövidített cím esetén nem is létezik.

Még ebben az alapszabály-tervezetben is következetesen mindenütt »szövetséges egyesületek«-ről van szó és nem «szövetségről».

E tervezet szerint az előlirt kettős című intézmény »a vidék mezőgazdasági érdekképviselői szerveinek *bevonásával* a gazdatársadalmi élet központjává« akart válni (L. 2. §. a. pont.)

»Úgy a saját, mint a szövetséges gazdasági egyesületek működéséről évenként *egy évkönyvben*« akart beszámolni. (L. 2. §. k. pont);

a belépendő egyleteket mind a két cím megfizetésére kötelezte (L. 4. és 8. §.);

a szövetséges gazd. egyesületek nagygyűléseül, ennek végrehajtó bizottságául és »közpon t i i g a z g a t ó v á l a s z t m á n y á u l« odaállította az »O. M. G. E.« igazgatóválasztmányát (L. 5. és 6. §).

De nem idézek többet, ennyiből teljesen megérthető az első kezdet szituációja.

Itt kezdődik az Erdélyi Gazdasági Egylet akciója. At-iratokban, gyűléseken, kongresszuson és sajtó úján kifejtette az »E. G. E.« álláspontját, melynek lényege volt: *Önálló szövetség, külön alapszabályokkal és a kötelezettségeknek meg-*

felelő jogokkal. Egyletünk ily irányu munkásságának részletei — gondolom — eléggé ismeretesek.

Azóta épen háromszor idomult át az elől idézett tervezet. Egyszer a IV. gazdakongresszusra, egyszer a kongresszuson és végül még egyszer a 13-iki alakuló ülésen.

Ezek az átalakulások — azt hiszem — mind szükségese-
sek voltak, mind javítottak az alkotáson és nemcsak közelebb,
de épen a célhoz is vittek mindnyájunkat. És ezen elismert
helyességü és szükséges javítások sikerének java része már
bizony az Erdélyi Gazdasági Egyletet illeti, mert ezek kivite-
lénél úgy az »O. M. G. E.«, mint a legelső tervezetet elfoga-
dott társ egyesületek is — csupán engedékenységgükkel excel-
láltak!

Íme a mai állapot:

A »Gazdasági Egyesületek Országos Szövetsége«, mint
önálló, országos testület, saját alapszabályokkal megalakult.
Az »O. M. G. E.« megmaradt »O. M. G. E.«-nek; dupla cí-
met is tarthat, ha úgy tetszik, de a szövetségben nem a maga
alapszabályai szerint szerepel.

A legelső tervezetből fennebb idézett visszasságok mind
elestek s habár a formában itt-ott javítani valók még fennma-
radtak is — a cél a maga valóságában eléretett.

Míndezeket csupán azért láttam szükségesnek itt elmon-
dani, mert az »Erdélyi Gazdasági Egylet«-nek a szövetség
érdekében teljesített munkássága illetékes helyen rendesen
olyan színben volt feltüntetve, illetőleg sejtetve, mintha az a
szövetség megalakulása ellen lett volna irányítva; erre vall
többek közt az is, hogy az »E. G. E.« kiküldöttei által a kon-
gresszuson és alakuló ülésen mondott beszédek hivatalos re-
produkciói következetesen »zajos ellentmondások« és »eláll!«
féle beszúrással vannak fűszerezve; erre vall, hogy úgy a
kongresszuson, mint az alakuló ülésen akadt egy-egy olyan

egyoldaluan informált, vagy merőben tájékozatlan ember, még hozzá erdélyrészi megyei egyletek kiküldöttei, akik nem átalolták ez alkalomból az »E. G. E.«-nek egész működésére — nyilvánosan — kicsinylő kritikát szavalni, sőt annak még létjogosultságát is könnyelműen kétségbe vonni. De fátylat ezekre! Az ember néha okvetlen szükségét érzi a beszédnek, csoda-e, ha ilyen alkalomkor nem mindig kerül okos mondani valója.

Még csak egyet. Az Erdélyi Gazdasági Egylet — minden valószínűséggel — be fog lépni az új szövetségbe s ha belépik: dolgozni is fog a maga erejéhez mérten, emellett azonban állandóan szemelött fogja tartani már a megalakulás folyamán zászlajára irt azon elveket, melyek a szövetség függetlenségét és helyes irányu működését biztosítják.

Tokaji László.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A tehenészetek ellenőrzése.

A tejet, mely az emberek s főleg a gyermekek egyik legfontosabb táplálékát képezi, ma még kevés helyen és ott is általában ki nem elégitő ellenőrzésnek vetik alá. Legtöbbször csak akkor vizsgálják azt egészségügyi közegek, orvosok, kemikusok, de némelykor laikus vásárfelügyelők is, mikor már a piacra került és a vizsgálat jobbára csak a netaláni hamisítások felderítésére irányul. Igaz, hogy ez a vizsgálat is rendkívül fontos, mert a vízzel vagy liszttel hamisított tej is nemcsak abból a szempontból csik kifogás alá, hogy összetételében elüt az egészséges tejtől és piaci értéke e miatt jóval csekélyebb, de azért is, mert hozzákevert idegen alkotórészei miatt emésztési zavarokat is okozhat. Hozzájárul ehhez még az a körülmény is, hogy a vízzel betegségeket okozó anyagok juthatnak a tejbe és sokszoros tapasztalás bizonyítja, hogy különösen a *tifuszjárványokat* nem egyszer közvetítette a fertőzött vízzel hamisított tej.

Az elárusításra kész tej ellenőrzése ezek szerint a közegészségügynek kiváló érdekében áll, de ez magában véve korántsem nyújt elegendő biztosítékot abban az irányban, hogy mindig csak tiszta és egészséges tej kerül közfogyasztásra. A míg a tej a tehen tőgyéből piacra kerül, a vizen és a liszten kívül sok mindenféle tisztátlanság kerülhet beléje és pedig különösen fejés közben. Ezekről csak az istállóknak, a tejkamráknak, a tej felfogására használt edényeknek és a fejő egyéneknek legszorgosabb tisztántartása útján lehet a tejet megóvni.

Ebben a tekintetben a nagyobb tehenészetek alig esnek kifogás alá. Itt a tisztaságra általában igen nagy gondot fordítanak és ennek fentartására az a körülmény is nyomós okul szolgál, hogy a nem tisztán kezelt tej könnyen romlik s ezért nehezebben értékesíthető. Másképen áll a dolog a kiscgazdák istállóiban és a nagyobb városokban, főleg az ezek tőszomszédságában létező kis tehenészetekben, a millimárisok istállóiban. Ezekből a tej a legrövidebb úton kerül a fogyasztóhoz, nem kell azt hosszabb ideig eltartani és szállítani s azért a tejtermelők nem is érzik üzletük szempontjából kényszerítő szükségét a tisztaságnak. Az ilyen istállókba tényleg igen sokszor a legnagyobb piszok és rondaság uralkodik, önkényt érthetőleg nem nagy előnyére a közegészségügynek. A hatóságok feladata volna mindazokat a tehenistállókat felügyelet alatt tartani, melyekből tej közfogyasztásra kerül, ennek a feladatnak azonban csak vajmi kevés helyen tesznek eleget.

A tej azonban azért is veszedelmes lehet az emberek egészségére, mert az az állat, melytől származik, nem egészséges. A tőgynek mindenféle gyuladásos betegségei következtében a tej lényegesen és oly módon megváltozhatik, hogy élvezete után majd könnyebb, majd súlyosabb zavarok támadnak. E betegségek sorában különösen számba jön az a tőgygyuladás, mely a száj- és körömfájás folyamán elég gyakran lép fel. Az ilyen beteg tőgyből kifejt tej nyersen való elfogyasztása után az ember szintén *száj- és körömfájást* kaphat, legveszedelmesebb azonban a fiatal gyermekekre

nézve, a kik ilyen okból súlyos bélhurutban betegedhetnek meg, mely esetleg halálukat is okozhatja. Az állategészségügyi törvény ezekre a veszedelmekre való tekintettel tiltja a száj- és körömfájásban szenvedő tehenek tejének közfogyasztásra bocsátását. Az az intézkedése, hogy az ilyen tejet feltétlenül meg kell semmisíteni, tulszigoru ugyan, mert felforralás a tejben netalán foglalt ragályanyagot megsemmisíti, de a közegészségügy szempontjából mindenesetre üdös volt.

Van azonban egy betegség, mely az előbbinél sokszorta veszedelmesebb, melyet szintén a tej élvezete útján kaphatnak meg az emberek s melyet mindazonáltal sem a hatóságok, sem magánosok nem méltatnak figyelemre. Ez a *gümőkór, a tuberkulózis*. Semmi kétséget sem szenvedhet, hogy gyermekek a görvélykört, a skrofulóvizist, épen nem ritkán úgy kapják meg, hogy gümőkóros tehenek tejét isszák s mégis az ilyen tehenek háborítatlanul állnak a tehenészetekben, mert senkinek sem jut eszébe azokat onnan kitiltani. Csak ha az állat nagyon leromlott, ha talán már a tőgye is annyira beteg, hogy a tej e miatt szemmel láthatólag elváltozott, vagy pedig mennyisége nagyon alászállott, szokta magát a tulajdonos a betegsége daczára a végsőig kihasznált tehen „kimustrálására” elhatározni.

Kétségtelen pedig, hogy az emberek oly rendkívül elterjedt gümőkórjának egyik jelentékeny forrása az állatok gümőkórjában rejlik. Különösen a gyermekek u. n. skrofulóvizisa vagy görvélykórja, továbbá a hasi szerveknek tuberkulóvizisa minden bizonnyal elég gyakran annak a következménye, hogy a gyermekek gümőkóros tehenek tejét kapják nyersen inni. Kísérletekkel bebizonyították, hogy az ilyen tehenek teje, különösen ha a tőgyük is beteg, a gümőkór bacillusait tartalmazhatja. A fertőzött tej ivásakor részletek belőle a torok oldalain levő mandulák bemélyedéseiben visszamaradhatnak, a bacillusok pedig az itt levő finom nyílásokon át bevándorolhatnak a nyakon levő nyirokmirigyekbe és ezzel megindul a skrofulóvizis fejlődése. Máskor a bacillusok a bélből a bél falába és ezen keresztül a szom-

szédos mirigyekbe vándorolnak, mire a hasi szerveknek gümőkóros megbetegedése fejlődik ki. A felnött emberek az ilyen fertőzés iránt már jóval kevésbé fogékonyak s azért reájok nézve a nyers tej élvezete nem annyira veszedelmes.

De nemcsak a tej élvezete, hanem a beteg állatokkal való együttlakás is közvetítheti a fertőzést, melynek ilyen módon főleg a tehenészetekben foglalkozó egyének vannak kitéve.

Hogy az emberek gümőkórja okozati összefüggésben van a szarvasmarhák gümőkórjával, azt újabban statisztikai kutatások is mutatták, a mennyiben kiderült belőlük, hogy Németországban azokon a vidékeken leggyakoribb a gümőkór az emberek között, a hol az a szarvasmarhák között is nagyon elterjedt.

Ha már ezek szerint a közegészségügy érdekében nagyon szükséges a tehenészetekből a gümőkóros állatok kiküszöbölése, úgy nem kevésbé indokolja azt a mezőgazdaság érdeke. A gümőkór folytonosan terjed a szarvasmarhák között, mert a gazdák általában nem sokat törődnek ezzel a betegséggel és a beteg állatokat is tovább tartják a tehenészetekben, föltéve, hogy elég jó tejelők. Legjobban jellemzi ebben a tekintetben az indolenciát az a tény, hogy a míg a kiállításokon bírálatok alkalmával nagyon ügyelnek a fajtajellegeken kívül mindenféle külső hibákra, még ha azok tenyésztési szempontból nem is érdemelnek figyelmet, addig soha sem voltak eddig tekintettel arra, valjon az állat nem-e gümőkóros s tényleg nem egyszer díjaznak apaállatot is, mely a betegséget beviszi a tehenészetbe.

Pedig a gümőkór elterjedése a nyugati fajta tenyészetekben már nagyon is oly mérvű, hogy komoly aggodalmakra nyújt okot. Ismételten volt alkalmam egyes tehenészetekre vonatkozólag megállapítani, hogy az állatoknak már 60—70%-a fertőzve volt. Igaz, hogy évek hosszú soráig a baj lappang, később azonban évről-évre több tehenet kell „leromlás“ miatt kimustrálni, végül pedig már a borjúkon is nyilvánvalóvá kezd lenni a betegség, felneveltetésük

e miatt lehetetlen és nem marad egyéb hátra, mint az egész állománynak értékesítése a vágóhidon.

Ez a sorsa minden tehenészetnek, melyben a gümőkór már befészkelte magát, föltéve, hogy tovább terjedésének nem állják útját. Németország némely vágóhidjain a levágott állatok 26—30 és még több %-ában állapítják meg a betegséget és ott már a gazdák is keresnek módok után, hogy a baj tovább harapódzását megakadályozzák.

Nálunk a baj még nem jutott annyira és azért a gazdaközönség nem is akar a fenyegető veszedelemben hinni. De az intenzív gazdálkodás terjedésével a gümőkór is mind nagyobb arányokat fog ölteni és elérkezik majd az az idő, a midőn maguk a gazdák is teljes valójában meg fogják ismerni a betegség veszedelmes jellegét és be fogják látni az ellene való védekezés szükséges voltát. Minél nagyobb elterjedést ér el azonban addig a baj, annál nehezebb és annál költségesebb lesz annak irtása.

Részünkről természetesen azt óhajtánók, hogy a védekezés és az irtás mielőbb induljon meg és pedig annál inkább, mert a védekezés módja egyszerű és mindenki saját állományát megvédheti a bajtól, illetőleg megekadályozhatja annak továbbharapódzását. Ezuttal az erre alkalmas módok fejtegetését mellőzve, az előbb mondottak alapján csak annak hangsúlyozására szoritkozunk, hogy úgy közegészségügyi, mint állategészségügyi szempontból nagyon szükséges a tehenészeteknek az eddiginél hatásosabb ellenőrzése és pedig abban az irányban is, hogy az onnan közfogyasztásra kikerülő tej ne terjeszsze emberek és állatok között a gümőkórt.

Szükségesnek tartjuk az olyan értelmű intézkedéseket, melyek szerint gümőkóros tehenek teje ne kerülhessen akadálytalanul a forgalomba. Főképen a nagy gazdaságok és a tejszövetkezetek feladata volna első sorban odahatni, hogy tehenészeitekből a gümőkór mielőbb kiirtassék. Ez a feladat következetes eljárással végrehajtható, mert a tuberkulinban olyan szerrel rendelkezünk, melylyel a gümőkórt fejlődésének kezdeti szakáiban is fel tudjuk ismerni és ennek folytán

módunkban áll a fertőzött állatokat az egészségesektől elkülöníteni.

A tejtermelés ellenőrzése tárgyában a földmivelésügyi miniszteriumban a közel multban tanácskozások folytak, melyeken bizonyos konkrét javaslatokban állapotok meg. Óhajtjuk, hogy ezek a javaslatok, talán módosított formában, mielőbb a gyakorlatban megfelelő módon érvényt nyerjenek.

Dr. Hutyra Ferencz,

Komlótermelésünk érdekében.

II.

Mig nem késő, háritsuk el a veszélyt, mely komlótermelésünket rendkívül fenyegeti. Hogy mi azon veszély s mily foku károsodást tartok elhárításra óhajtandónak: adatokkal és számokkal fejezem ki.

A mult évben olvastuk, hogy a porosz kormányhoz beküldött hivatalos adatok szerint *Poroszországban a komlótermelési terület az utóbbi évek alatt 23% -al redukálódott*, a mely redukció középtermés alapján számítva 55.000 mmázsának felel meg. Okát abban találják, hogy a rovarok és gomba-félék okozta növénybetegségek némely vidékeknek néha teljes termését tönkre tette s néha épen az aratás megkezdése előtt csak.

Amerika egyesült államai — Oregon kivételével — *csupán ez évben, némelyek szerint 25, mások szerint 30% -al kisebbitették termelési területüket* s ebből kifolyólag az évi productum reductiója 50 — 60 ezer mmázsa ottan is.

Angolország, — hol az évi konsum megközelíti a 400 ezer mmázsát, mert a sörfogyasztás és gyártás legjobban kifejlett, — *kénytelen volt ez utóbbi évben is 8% -al kisebbiteni komlótermelési területét*, mint az angol földmivelési miniszternek ez évi hivatalos jelentéséből kitünik. Ugyanis mult évben Angolország 23.576 hektáron 281.125 mmázsát és a jelen évben 21.687 hektáron 229.219 mmázsát, tehát majd 52 ezer mmázsával kevesebbet termelt.

Indító ok a telepek irtására Angolországban is az volt, hogy nedves időjárás esetén a penész-gomba félek tesznek óriási károkat és száraz időben a rovar félek, melyek ellen néha a sikertelen védekezési költségek, a különben is tetemes művelési költségeket annyira fokozták, hogy az évi jövedelemből nem térülnek ezek sem meg. Az igazság kedvéért megjegyzem, hogy Amerikában a 25—30%-os ez évi apadást nem csupán a rovarbántalmak és növényi betegségek, hanem a durva minőségű termény gyöngye kereslete is, s végül a munkás kéz elégtelensége is okozta, mert a gépek munkájával komlószedést véghezvinni nem lehet úgy, hogy az kivánni valót ne hagyjon hátra. Van ugyan már szedőgépjük is, de mint olvastam, még az ottani kisebb igényeket sem elégíti ki.

Rovarbántalmak és növénybetegségek okozta károsodás czimén fölemlithetném *Stiriát* is de fölösleges több adatot összehalmozni, midőn az eddigiekben világosan kimutattam az említett bántalmak folytán több nagyban termelő államnak nagy mérvben hanyatló komló termelését.

De ezért nem fáj mostan még nekünk az ők fejük ! Sőt ezekből kifolyólag helyesen következtethetünk két egymásután következő közép-termés esetén a világ évi komló szükségletének csak részbeni fődözetére s következetesen igen magas komló-árra. Tehát ha nem kárörömmel fogadjuk is versenytársaink bukásának hírért a világversenyben, de legalább némi vigaszt nyújt ez a magyar komló-termelőknek, hogy a terményünk iránti kereslet oly arányban fog növekedni, a mily arányban máshol apad az évi productio; sőt még nagyobb mérvben, mert egyfelől hazai termelésünkben a minőség fokozása hódít, másfelől a sörfogyasztás mind nagyobb-nagyobb mérvet ölt s mind több és több sörgyár felállítását vagy nagyobbítását vonja maga után.

Teljesen indokolt tehát a mult évi III-ik országos gazdaságkongresszus határozata, mely szerint a komló termelés hazánkban nagyobb mérvben terjesztendő, mert ha tekintettel leszünk arra, hogy *a különböző vidékek viszonyainak ottan legjobban megfelelő komló-féleségek szaporítatnak és ezeknek*

különböző igényük szerinti művelés és kezelésben részesítettnek: rövid időn az átalakult kereskedelmi és forgalmi viszonyok újabb piacokra szállítva teszik ismertebb és keresettebbé komlóinkat.

A telepek száma és kiterjedése évről-évre hazánkban habár kis mérvben is, de növekszik, tehát a *birtokos osztály* nem nevezhető tétlennék. Az egyesületek szaklapjaiban, kiadványaikban is már gyakrabban lehet olvasni a komlótermelés és kezelésről, gyakorlati emberek tollából közleményeket; ez jele, hogy a *gazdasági egyesületek* is kezdtek tenni a termelés érdekében. A *ministerium* is tervezi komlópiacz létesítését s a kiállítások és aukciók évenkénti megtartásának kezdeményezését láttuk a millenniumi első magyar komlókiállításon.

A kezdet megvan, vajha kitartó folytatás követhetné minden oldalról, mert valóban egyetlen művelési ág üzeme sem nyújt akkora tiszta jövedelmet, mint a komló! El merem mondani ezt tapasztalatból, buzdítás okaért s el merem mondani a leggyengébb eredményű évekről is, — ha czéltudatos kezelésben és művelésben részesítjük komlótelepünket és terményét, *de a hazai speczialis viszonyokra s azok folytán szerzett tapasztalatokra fektetjük a fősúlyt*, nem pedig a külföldi szokások majmolására, melyek ott sem mindenütt követésre méltók.

S midőn mostan, a jelenleg is alakuló viszonyok között a kiterjesztést jobban indokoltnak látjuk mint eddig: *mégis aggodalom kell hogy eltöltsön, mikor újabbnál újabb rovarfélék, vagy penész-gombák felléptét s azoknak iszonyu pusztításait halljuk*, — a külföldről. Igen, még hál' Istennek csak a külföldről, mert a magyarországi összes komlótelepek a félelmesebb rovar és penészgomba-féleségektől mentesek a mint gyönyörködhetett bárki is a jelen évi időleges komló kiállításon, hol az összes, minden hazai vidéket képviselt komlókon *senmi nemü betegség, vagy rovar bántalomnak mégcsak nyoma sem mutatkozott*.

De ki áll jól a jövőről!? Valjon érdemes lesz-e a termelés nagyobb fokú kiterjesztése? Valjon nem hoz-e már a

legközelebbi év egy komló philloxerát? S akkor telepeinkre tett és teendő nagy befektetéseink még nagyobb válságot nem hoznak-é?

Tegyük fel, hogy 10 év múlva Magyarországon 10 ezer holdon 60 ezer métermázsa komlónkat eleszi előlünk a hitvány láthatatlanság milliárdja, okozván 5—6 millió forint kárt. Persze nevetséges lehet némelyek előtt, hogy én a jövődöbelit félttem, mi még nincs meg! No hát: félttem a csekélységem 40 - 50 mmázsáját, mely képezi összes számbavehető jövedelmemet, szenvedélyemet ekzisztentiámat s ezt nekem is, de minden hazai termelőnek joga van félteni, ha sajátja. De kötelessége félteni az egyleteknek is, a kormánynak is.

Ellenvetéseket lehet tenni, mert hiszen még korai a jajveszékélés, nem ég a ház fejünk fölött! Nem ám, de mikor azoknak a piczi rovaroknak és gombák sporáinak milliárdjai telepeinken lesznek már, akkor meg késő lesz a védekezés: ~~Elvihetik nemcsak egy-két évi termésünket,~~ hanem telepeinkről az összes berendezést és *lábunk alól a földet, mely létalapunk!* Akkor védekezni ellenük késő is, de nehezebb is leendő az egyeseknek is, a kormánynak is. A felsoroltakban van példa rá elég!

Szerencsénk van még személyileg vagy egyáltalán nem ismerni, vagy ritkán némelyikét a bajok okozóinak s a névleg való ismertetés kedvéért van szerencsém bemutatni a következőkben a nyelvtörő tarka-barka táborát:

A drótféreg, (*Agriotes lineatus* L.); *A vetési bagoly lepke* hernyója, (*Agrotis segetum*); *Tengeri moly* (*Botys unibalis* H.); *Komló bolha* (*Haltica humuli*); 100 lábú (*Grophilus unitornis*); *Ezerlábú* (*Julus terrestris*); *Cserébogár* (*Melolontha vulgaris*), melyek csak néha és akkor is kis mennyiségben fordulnak elő telepeinken, mivel egyéb kultur növényeinken is honosnak találják magukat. Tudomásom szerint nálunk nagyobb károkat egyáltalán nem okoztak s ellenük a rendszeres műveléssel már kellőleg védekeztünk is valamint a *komló lisztharmatja* (*Sphaerotheca Castagnei* Liv.) ellen is.

A *kömő pille* hernyója (*Hepialus humuli* L.); *kömő tetű* (*Aphis humuli* L.) s ezzel együtt föllépve a *koromharmat* (*Cladosporum fumago*) már nagyobb károkat képesek okozni; de a rendszeres művelésben részesült telepek ezek ellen is eléggé védetteknek bizonyultak ez ideig hazánkban.

Még veszedelmesebbek: a parányi *kömő poloska* (*Anthoeoris sylvestris*); a *veres pók* (*Tetranychus telarius* L.) s az ezek fölléptével együttesen mutatkozni szokott *hővész* (*Sonnenbrand*, *Kupferbrand*), valamint a *vörös nyű* (*Cecydomia*, németeknél: rothe Made, angoloknál: Strigg maggot), továbbá a *dilophus febritis* (németeknél: die fieber Fliege, angoloknál: feuer fly), melyek *telepeinken még egyáltalán elő nem fordultak, de Amerikában, Angol- Cseh- és Németországban az utóbbi években ezek egyike, vagy másika által okoztattak ama károk*, melyek a telepek kiirtását eredményezték s melyek ellen olyan védekezési módot még nem födöztek föl, melylyel meggátolni képesek lettek volna elszaporodásukat és a rengeteg károsodást.

Legutoljára emlitem meg azon *kömő bogarat* (*Plinthus porcatus* Pez) mely a legutóbbi években lépett föl csak és fölléptének évében 1893-ban *Stiriában a telepek termését igen nagy részben tönkretette*. Németországban alig láttak néhányat belőle, míg nálunk maig is ismeretlen.

Tehát a tőszomszédban is van baj. Ámde a mostani fejlett kereskedelem idejében nem tudhatni, hogy Amerikából, Angolországból, vagy honnan hozhat hamarabb nagyobb bajt veszedelmesebb ellenséget a bezsákoltt kömő terménnyel, mely világ kereskedelmi cikket képez s melyet az olcsóbban beszerezhető helyekről a drágábban értékesíthető világrészekbe szállit a nemzetközi tőke.

Ezen ellenségektől okom van félteni telepemet s oka van félteni minden magyar kömőtermelőnek, mert ha idejében nem védekezünk s nem háritjuk el a veszélyt: mi is az elől jelzett államok termelői sorsára juthatunk. Okom van félteni telepemet, *mert a bajok behurczolása nincs kizárva*. A jelen év tavaszán személyes tapasztalatból győződtem meg, hogy mily közel a veszély. Ugyanis vannak kömő-

vásáros kereskedő ismerőseink között olyanok, kik a komlóval eladott zsákot nem fizetik ki pénzzel, de helyette más használt cserezsákot küldenek. Hasonlóan cselekedett a jelen év tavaszán velem is egy gyáros, ki a saját zsákjaim helyett „saazi“ pecsét és bélyeggel ellátott üres zsákokat adott vissza.

Kíváncsi voltam s keresni kezdettem, hogy nem kapnék-e ama híres komlóból néhány tobozt valamelyik zsák szögébe. Kaptam azt is, egyebet is. Kaptam néhány tobozt, mely aligha termett Csehországban, mert a jelen évi időleges komló kiállításon kitüntetésre nem méltó komlók legyöngébbje sem állott amannál hátrább.

Bárcsak azon tobozokat kaptam volna; de kaptam egyebet is, mi méltó aggodalommal töltött el: egy csomóba összeverődött *élettelelnek látszó kis állatkákat*. Vizsgálni kezdettem nagyítóval. Vizsgálatom eredménye az volt, hogy a parányi állatok egyrésze a tetranichus telarius, másrésze Antnoeoris sylvestris. *A legszaporább és legveszedelmesebb rovarok*, melyek az egyszer ellepott területen mindig uralkodnak s száraz időjárás esetén rendkívül elszaporodnak és a termést a legutolsó stadiumban is képesek tönkretenni.

Igen természetes, nem azért a néhány rovarért aggódtam, mert azokat zsákostól együtt megforráztattam, nehogy vagy egy élő alakja majdan szaporítani kezdjen, — hanem aggódhatunk azért, hogy a mily uton ezen rovarok bejöttek: jöhet mindig ebből és más fajtából annyi, a mennyi termésünket végveszélylyel fenyegetheti, ha idejekorán nem tesszünk ellenük.

Védelem szempontjából ez uton kérem az egyleteket és első sorban az „Erdélyi Gazdasági Egylet“-et: tegyen az előadottak alapján felterjesztést a földmivelésügyi miniszterhez az iránt, hogy *indokolt fejlődésnek indult komlótermelésünknek a külföldön föllépett és elszaporodott rovarok sokfisége elleni megvédelmzése céljából, a kereskedmi miniszterrel egyetértőleg lehetőségig tavasz előtt elrendelni méltóztatnék, miszerint valamennyi külföldről érkező komlótermény, komlógyökér, vagy üres, már használt komlózsák a határszéli vég-*

állomáson szigorúan megvizsgáltsáék s csakis a teljesen rovarmentesek behozatala engedélyeztessék; de vizsgálat nélkül minden ilyenmü szállitmánynak Magyarországra beszállítása felelősség terhe mellett megtagadtassék.

A vizsgálat megejtésével legalább három egyén együttes működésre bizatnék meg; az egyik lenne a ministerium kiküldötte, esetleg a rovar-tani állomástól, a más az „Országos Magyar Gazdasági Egyesület“ és a harmadik az „Erdélyi Gazdasági Egyesület megbizottja, esetleg az „Országos komló-termelők szövetkezetének“ két megbizottja.

Végül az egyes termelő társaknak az ügy iránti sürgős megnyilatkozását és a közös cél érdekében összetartását is kérem.

Imreh Lajos.

A czukorrépa-termelés és a tótmunkások.

Az erdélyi részekben a czukorrépa termelés 1889-ben a bothfalvi czukorgyár megalapításával vette kezdetét. Nyolczadik éve tehát, hogy ezen iparnövény előállításával foglalkozik hazarészünk gazdaközönsége.

Mint minden új vállalat, úgy ez is nagyon bajosan tudott utat törni magának. Kezdetben ismeretlenek lévén gazdáink előtt a termelés módozatai, a sötétben való tapogatózás, a számitás nélküli tájékoztatlanság miatt aránytalan szélsőségekben csapongott a termelés. A merészebb vállalkozók — kik a munkás viszonyokkal kellőleg nem számoltak — erejüket túlhaladó vállalatokba bocsátkoztak; a mérsékeltebb, körültekintőbb gazdák ellenben egyelőre tartózkodó álláspontra helyezkedtek s vagy csak próbakísérletképen termeltek czukorrépát, vagy egyáltalában nem is termeltek, mig mások példáján nem okultak.

Volt is elég panasz mindenfelé!

Hiányzott a szakértelem, hiányzott a tapasztalat és hiányzott általában, a mi a legfőbb tényező: a gyakorlott mun-

káskéz. De hiányzott a legtöbb helyen a megkívántató munkaerő is. Három—négy évig kellett a kezdet nehézségeivel küzödni, míg a termelő gazdák látóhatára is a ködtől némileg megtisztult s míg a véres verejtékkel szerzett saját tapasztalatok kezdettek a termelésben érvényesülni.

A *bothfalvi cukorgyár* eleinte a cukortartalom mennyisége (polarizatio) szerint fizette a répa árát. Ez nem bizonyult praktikusnak, mert egyfelől sok bizalmatlanságra adott alkalmat a gyár iránt, másfelől meg elkeseredett elégedetlenséget szült a termelőknél, amennyiben nem voltak képesek legtöbben felfogni azt, hogy miért kap egyik több, másik kevesebb pénzt ugyanannyi répáért. Rengeteg sok per is fejlődött ebből ki a kezdő években a gyár és termelők között. Ezek, és a Nagy-Enyeden felállítani szándékoltt fiókgyár kérdésének végleges elejtése megrázkódtatták a fiatal vállalatot. Sokan, kik a nagyenyedi gyár részére voltak kötelesek termelni, felhasználva az alkalmat, felhagytak az amugy is odiosussá vált répatermeléssel; mások újra szerződtek a botfalvi gyárral, de már nem a polarisationális rendszer alapján — a mit különben maga a gyár is saját érdekében fenntartani nem óhajtott, — hanem fix árak alapján, tekintet nélkül a répa minőségére. Ez a körülmény megint lendített a már megingatott répatermelésen valamit, de más oldalról elnyomással fenyegette a felkapott lóhermag termelés versenye, mely pár évig tartó pünkösdi királysága idejében (1892—1894-ig) dominálta a helyzetet.

Legnagyobb lendületet adott azonban az erdélyi cukorrépa termelésnek a *marosvásárhelyi nyerscukorgyár* alapítása 1894-ben, mely nemes versenyre kelt a bothfalvi gyárral s egészséges mederbe terelte a répatermelést az arra hivatott vasutmenti községekben.

De mindezek mellett a répatermelés fejlődésének törté-

netében leghatalmasabb tényezőnek kell tekintenünk, *egyéb gazdasági terményeink árának rohamos csökkenését* s főleg a legtulzottabb határig fokozott *lóhermagtermelés szomorú devalválódását*; mert csakhamar belátták a gazdák azt, hogy a nyomasztó termelési viszonyok között az egyedüli biztos termény — a mire még támaszkodni lehet — a cukorrépa.

Ez elég szomorú, de így van! Őszintén be kell vallanunk, hogy a mai válságos gazdasági viszonyok között csakis a cukorrépa-termelés az, a mi tisztességesen fizet, ha gondos művelésben részesül s ha minden munkáját kellő módon és a maga idején megadjuk neki. De e mellett a legbiztosabb is, mert nincsen szeszélyes árhullámzások esélyeinek, mint egyéb terményeink, pl. buza, tengeri stb. kitéve, a mennyiben a gyár előre kialkudott és szerződésileg biztosított árban fizeti a répát; sőt a megművelésre holdanként 35 frt kamat nélküli előleget is nyújt.

No hát ennyi előny mellett ki merné tagadni a cukorrépa termelés jövedelmezőségét? Kezdetben a cukorgyárak ezerféle agitációt fejtettek ki, hogy termelőket fogjanak; ma azonban nem a gyárak a termelőket, hanem a termelő gazdák önként keresik fel a gyárakat ajánlataikkal. Ezt eklatánsul bizonyítja a m.-vásárhelyi cukorgyár helyzete, mely mult évi 3300 hold répaterületét a jelen évben 4200 holdra fokozta s a jövő 1897. évi termelést már 6000 holdra irányozta elő.

Ennyit a gyár még mindig könnyen megbir, minthogy ez évben történt tetemes kibővítése által naponta 7000 m.-mázsa (70 kocsi) répát képes feldolgozni.

Egészen más kérdés aztán az, hogy maga a gyár, mint vállalat, a mostani lenyomott cukor konjunkturák mellett miként prosperálhat s hogy a tőle nem függő világversenyben minő áldozatokkal tartja fenn magát?

Ezzel a kérdéssel itt én nem foglalkozom, hanem miután

az erdélyi czukorrépa termelés történetét e rövid vázlatban bemutattam, áttérek czikkem tulajdonképeni tárgyára: *a tótmunkások alkalmazására a répamivelésnél*; mert ez érdekel minket termelő gazdákat első sorban és legközelebből.

Az erdélyi két czukorgyár répatertülete ma circa 10000 holdra tehető. Ezt a nagy területet részben (mondjuk $\frac{1}{3}$ részben) tótmunkások mivelik. A nagytermelők általában tótmunkásokra vannak utalva; sőt helyenként, hol a helyi munkaerő hiányzik, még a 10—20 holdas termelők sem nélkülözhetik azokat.

Az évenként alkalmazott tótmunkások száma Erdélyben 3—4 ezer között hullámzik. Ezek évenként 250—300 ezer forint munkabért vesznek ki az erdélyi gazdák zsebéből, illetve ennyit huznak ki az erdélyi napszamosok szájából. S minthogy még igen sokan vannak a gazdák között, kik nincsenek tisztában azzal, vajjon a tótmunkások a mi gazdasági viszonyaink között s a mi napszámviszonyainkhoz képest olcsók-e, vagy drágák, megkísértem ezen érdekes kérdés megoldásával foglalkozni.

A kérdés megvilágítására szolgáló adatokat a kezelésem alatti *radnóthi uradalomból*, mint egyik legnagyobb czukorrépa termelő gazdaságból veszem. De előre bocsátom, hogy nem szoritkozom kizárólag csakis a répamivelés munkálataira, mert nézetem szerint csak úgy lehet a tótmunkások felett helyes bírálatot hozni, ha az általuk végzett egyéb mezőgazdasági munkák eredménye is be van mutatva.

Ime tehát a részletes adatok:

a) Alkalmazva voít uradalmunkban a folyó évben 150 állandó tótmunkás és pedig:

I-ső osztályu	45 kr.	napibérrel	=	65
II-od	«	35 «	«	= 82
III-ad	«	25 «	«	= 3

b) A munkaidő tartott május 18-ától október 31-ig = 165 nap. Ebből a 165 napból ünnep és vasárnap volt = 28, munkanap = 137.

c) A munkások költségei:

Készpénzben	8434	frt	66	kr.
Élelmi szerekben	3723	»	57	»
Összesen:	12158	frt	23	kr.

Ebből esett átlag egy munkásra:

<i>az egész időnyre</i>	}	készpénzben =	56	frt	23	kr.
		élelmi szerekben =	24	»	83	»
		Összesen:	81	frt	06	kr.

<i>egy napra</i>	}	készpénzben =	34 ⁰⁸	kr.
		élelmi szerekben =	15 ⁰⁵	»
		Összesen:	49 ¹³	kr.

<i>egy munkanapra</i>	}	készpénzben =	41 ⁰⁴	kr.
		élelmi szerekben =	18 ¹²	»
		Összesen:	59 ¹⁶	kr.

Ez tehát így levezetve megfelel egy olyan napszámbérnek, mely élelem nélkül átlag naponta 59¹⁶ krjban lett volna kifizetve.

De lássuk az érem másik oldalát is a végzett munkák eredményében.

Ezért a fenn kimutatott 12158 frt 23 krra menő munkabérért — mibe a munkások fel- és leutazási költségei s minden egyéb kiadásaik pontosan bele vannak számítva — a következő munkák végeztettek:

1. *Learattak* szakmányban 3135 kataszteri hold őszi-tavaszi gabonát holdankint átlag 3 frt 75 krért.

2. *Lekaszáltak* és felgyűjtöttek szakmányban 628²⁵ kataszteri hold széna-, sarju- és mesterséges takarmányt, holdját átlag 3 frt 29 krért.

3. *Megműveltek* és waggonba raktak 12775 kat. hold cukorrépát, holdját átlag 57 frt 85 krért. Itt megjegyzem, hogy a többi részét helybeli munkások kapálták, a mi ennél holdanként jóval többbe került.

4. *Napszámiban* végeztek 5916 kr. átlagos napi munkabér mellett 1529 frt értékű olyan munkát, a mit szakmáiban végezni nem lehetett, mint: cséplés, széna-, sarju- és gabna-hordás, kazalrakás, rostálás, gyomirtás stb.

Már ezekből az adatokból is megnyugvással láthatjuk, hogy a tótmunkások által végzett munkák eredménye a mi nehéz munkás viszonyaink között úgy pénzügyi, mint gazdálkodási szempontból tekintve is elég kedvező volt. Hanem ezzel még nincsen teljesen kimerítve a tótok alkalmazása mellett szóló indokok sorozata.

A helybeli munkabérek mérséklése, a részibe művelés szűkebb tére való szorítása, az állandó és mindig kézügyben lévő tömeges munkaerő előnye stb. stb. mind olyan dolgok, miket nem szabad a számításból kihagyni. Hanem ezek mellőzésével még csak egyetlen körülményre akarom gazdátársaim figyelmét felhívni és ez az, hogy a tótok által művelt répaföldek — épen a gyakorlott munkások és a maga idejében végzett műveletek következtében — úgy tömeghozamban, mint minőségben nagyobb és jobb eredményt hoztak, mint a helybeli munkások által kezelt táblák.

Ennek illusztrálására felsorolok a *m.-vásár-helyi cukorgyár* termeléséből néhány eredményt a nagy és középtermezők sorából.

1., Br. Bors Frigyes medgyesfalvi gazdasága holdanként átlag 142.26 q. hozammal.

2., A radnóthi uradalom Radnóthi gazdasága holdanként 145.20 q. hozammal.

3., Fridmann Albert bérlő hadrévi gazdasága holdankint 132.61 q. hozammal.

4., Ajtay Géza mező-szengyeli gazdasága holdankint 120.— q. hozammal.

5., Ilyés Albert mező-méhesi gazdasága holdankint 177.— q. hozammal.

6., Betegh Sándor mező-szengyeli gazdasága holdankint 163.43 q. hozammal.

Mindezeknél tótok dolgoztak. S ha ezen igen jó eredményeket összehasonlítjuk az átlagos eredménnyel, mely ez idén a m.-vásárhelyi cukorgyár répaterületén *kerek számban* = 100 *metermázsát* tesz ki, ez magában is egy erős argumentum a tót munkások alkalmazása mellett.

Jövő számban a répatermelés jövedelmezését fogom kimutatni, a mit most azért nem tehetek, mivel a cukorgyári végleszámlás még nem történt meg.

Deák Ignác.

A tőgy és betegségei.

Házi állataink tőgy-bajairól sokan és igen sokat irtak már, de mert a közre jutott adatok a legtöbbször csak egyes részét érintik, vagy egészben véve a felületén surrannak át a tőgy bajoknak: talán nem lesz felesleges egybe foglalni az ide vonatkozó adatokat s a mennyire lehetséges megismertetni a tőgyet és annak betegségeit. Különben az a tény, hogy hazánkban a tejnek és a tej termékeinek előállítására mindinkább nagyobb szükség van és ezen szükségletnek megfelelően folyton nagyobb tér nyílik, indokolttá tesz minden törekvést, mely ennek minden igényeket kielégítő módon való kifejlesztéséhez az utat egyengeti.

E tekintetben nem lebeghetnek szemünk előtt kizárólag csak a nagy tehenészetek, az ott alkalmazott többé-kevésbé szakavatott egyénekek, magasabb kiképzetetést nyert tisztjeikkel vagy esetleg állatorvosaiakkal; noha bizonyos fris, vagy idegen szellőnek lengedezése, behatolása az ilyen helyeknek sem lehet ártalmára, itt mégis inkább a gazdaközönség zömének igényeit kell tekintenünk, azokkal a ferde nézetekkel, bal- vagy ba-

bonás hiedelmekkel, melyeknek létezéséről éppen az állatorvosi gyakorlat folyama alatt van bő alkalmunk tudomást szerezni.

Az ilyen ferde fogalmakat helyes irányban módosítani csak egyképpen lehet, úgy, ha azt a tárgyat, vagy tant, mely körül a fogalomzavar van, minden oldalról alaposan megvilágítjuk, megismertetjük, hogy úgy az okot, mint az okozatot tisztán lássa és megismerje a közönség. Ezért tagolom én szét ezt a rövid cikket, mert az a hitem, hogy részletekre szedve mindenki előtt világosabb lesz.

*

A tőgy, vagy boncztanilag szólva: „*tej mirigy*“ házi állataink egy részénél a czombok között, más részénél pedig a hasfal középvonala mellett (sertés, kutya, macska) párhuzamos vonalban két oldalt egész a mellkasig helyeződik el. Lovaknál és juhoknál, aránylag kicsi ez a szerv, míg kecskéknél és különösen a tehenek némely fajtájánál hatalmasan kifejtett.

A tőgyet rendszeren szőrtelen finomabb, hajlékonyabb, fagygyu és verejték mirigyekkel dúsabban ellátott bőr fedi, mely a tőgybimbók nyílásainál befordul és ott észrevétlenül átmegy a tejszatórnácskákat borító nyálkahártyába. Ez a finomabb és nyulékonyabb bőr kötőszövetvel van az alatta elterülő és a tőgyet közvetlenül borító rugalmas hártýához kötve, valamint ez a rugalmas hártýa is a *tejmirigyekhez*. E szerint a tejmirigyeket kívülről a bőr és ez alatt a sárga haspólyától eredő rugalmas hártýa fedi, mely a jobb és bal tőgyet ketté választja egymástól és a mint e végből a mirigy részletek között kettős lemeze felhatol, a hasfalhoz tapadva, egyben a mirigyeket is oda köti, illetve helyben tartja.

A kívülről egynek látszó tehéntőgy tehát tulajdonképpen négy elkülönített részletből áll; (a lóé, juhé és kecskéé kettőből, kutya, macska és sertésé 4—12-ből.) a mirőj különbben a fejésnél mindenki meggyőződhetett, a ki látta, hogy az egyes tőgybimbók teljesen kiszoptathatók vagy kifejhetők anélkül, hogy a mellettük levő másik tőgy-részleten a tej apadna. Ugyancsak így áll a dolog a tőgy egyes részleteinek megbetegedésénél is; a jobb-, bal-, vagy a jobb mellső, vagy hátsó tőgy részlet megbetegedhetik a nélkül, hogy a többi részlet a legkevésbbé lenne érdekelve és ha mégis átterjed rájuk a baj, az a fertőzősen alapuló betegségekől eltekintve, csakis a közvetlen szomszédtság jussán történő átterjedésnek tudható be.

Minden külön álló tőgyrészletnek megvan a maga tőgybimbója, a mely, mint később majd kitűnik, boncztanilag is kiegészítő része az egyes mirigy csoportoknak, noha másrészt meg azt látjuk, hogy a ló kivételével, házi állataink más fajainál igen

gyakoriak a fattyu-, vagy járulékos bimbók, melyek sem tejmirigygel, sem kivezető csatornával (a macska kivétel!) nem bírnak. Ezeknek azonban ránk néve gyakorlati értéke nincsen. A mi szempontunkból most fő tudnivaló az, hogy a kifejlett és tejcatornákkal ellátott tőgybimbók, külön álló tejmirigyekkel együtt éppen úgy, mint kezeinken az ujjak, egymástól különvált szervet képeznek, külön használhatók, s természetszerűen boncztanilag is külön egészek; a mi más szóval mondva azt jelenti, hogy egy ilyen tőgyrészlet boncztani szerkezetének megismerése után — az egész tőgyet ismerjük.

Mellékelt rajzunk*, a tehén tőgyének egy részletét, az átmetszett bimbóval együtt mutatja. Ennek tüzetes áttekintése után talán nem lesz nehéz elképzelni, hogy az apró hólyagcsákkal kezdődő fürtszerű tejmirigy, a rostos sárgahártya által körülvéve, és a bőrrel bevonva, a külvilággal csak a bimbók tejcatornáin utján közlekedhetik. Belső boncztani és szövettani szerkezete azonban meglehetősen bonyodalmas. Ugy kell képzelnünk az egyes mirigyecsoportokat, mint egy dus lombozatu fát, csak-hogy itt a törzset a lágycsatornán kilépő és minden mirigyecsoporthoz egy főágat bocsátó ütőér képezi, a mellék ágakat pedig a főütőérből kiágazó ütőér-hálózat adja. Ezek az ütőerek képezik a mirigyek ~~élet~~ ^{élettani} forrásait és ~~finom~~ ^{szabad szemmel} nem is látható hajszáledényhálózatuk utján minden egyes mirigysejtecskével összeköttetésben állnak. Maguk a kötőszövettel össze tartott hosszukás, vagy gömbidomu mirigy sejtecskéik igen apró hólyagcsákat alkotnak, melyek néhány máj egy kicsiny közös csőbe nyílik, több ilyen közös cső ismét nagyobb csőbe, s ez még nagyobbba jut, körülbelül úgy, miként a falevelek; ezek ugyanis saját rövidke száraikkal a közös kocsányhoz, majd ismét a vékony ágacskákhoz s így tovább mind többen és többen nagyobb ágakká csoportosulnak. A tejmirigy állományában is egyfelől a nagyobb véredények oszlanak szét apró hálózatokká, másfelől pedig az apró tejutak szétágazó hálózatai növekednek nagyobb tejmenetekké, s mint ilyenek, még mindig nagyon számosan nyílnak be a tőgybimbó felett lévő tejmedenczébe.

Mint látjuk: a tejmirigy először is megszámlálhatatlan véredényszálakkal, majd a tejevezetésére egész csatorna rendszerrel van átszöve, s ha meggondoljuk, hogy még ezeken kívül dus ideg-viszér és nyirokedényhálózat is van benne, s hogy a mirigysejteket egymáshoz és ezen edényekhez kötő szövet köti: be kell ismernünk, hogy a tejmirigyek belső szerkezete csakugyan bo-

* Legnagyobb sajnálatunkra — a clichékészítő cég mulasztása miatt — csak a jövő szám ugyane tárgy közleményéhez adhatjuk a rajzot.

nyolódott. Annyit most már tudunk, hogy vér- és nyirok-edényekkel és idegekkel, dúsan el van látva; azt is tudjuk, hogy egy-egy kisebb csoportja a mirigy sejteknek külön tejvezető-csatornácskával bir, vagyis az egészszel öszhangban ugyan, de önállóan működik, talán ugyanigy apróbb csoportokban meg is betegedhetik, anélkül, hogy a többi részletek szabályos működését gátolná. No de hagyjuk most ezt. Térjünk vissza a tőgybimbó medenczéjéhez.

Itt, mint az ábrán is látható, a jókora kiöblösödésből bő csatorna vezet a tőgybimbó nyilásához. Ugy a kiöblösödő medenczét, mint a kivezető csatornát, hosszant futó redőkkel dúsan ellátott nyálka hártya béleli. A kivezető csatorna vastagabb rugalmas falazatát, a bimbó rugalmas kötő szöveti állománya adja, melyben a külbőr és nyálkahártya között hosszant és itt-ott körben futó sima izomrostok foglaltnak, melyek a tejcsatorna szűkítését vagy elzárását eszközlik. Ábránkon jól látható a tejmedencez alatti szűkület, melyet a záróizmok okoznak, míg a bimbó végén kivezető szűk csatornácska körül ugy látszik legfeljebb egyes izomrostok vannak, de erősebb kötegek nyoma nincs.

Az egyes állatfajok tőgyének alakjánál és boncztani szerkezeténél némi eltérést találunk ugyan, de a szövettani szerkezet és egyéb élettani viszonyok egyezők.

A boncztani eltérések közül reánknezve, az alaki eltérések figyelmen kívül hagyása mellett, a tőgybimbók kivezető csatornái fontosak. Így ábránk tanúsága szerint a teheneknél egy kivezető csatornát találunk, míg lovagnál, juhoknál és sertések-nél többnyire kettő, sőt néha három is van. Ezeknél aztán minden kivezető csatorna külön egy-egy tejmedencezbe vezet, vagyis a tőgybimbóban két-három kivezető csatorna helyeződik el.

És ha már így röviden megismerkedtünk a tőgy boncz- és szövettani szerkezetével, tegyünk még egy lépést, az elméleti ismeretek terén és ismerkedjünk meg a tőgy működésével, vagyis a tejelválasztás élettanával is.

Azt már nem kell emlitenem, hogy az állati test minden porcikájának meg van a maga rendeltetése és egészséges állapotban rendeltetésének megfelelőleg minden egyes szerv bár külön, de az állati életet kiegészítő működést fejt ki. A tőgynek ős eredeti szerepe, tehát rendeltetése az, hogy az ujszülött állatok legelső táplálókát: a tejet készítse és adja. A tejelválasztás azonban természetes viszonyok mellett megszűnik, ha az ujszülött anyyira erős, hogy már más módon is képes önmagát táplálni, de mint tudjuk, a tejelőképesség a fejés által sokáig fenntartható és nagyban fokozható.

A kérdés tehát most mindenekelőtt az, hogy miből és milyen módon készül a tej? Az ilyen kérdések legmélyén még mindig van ugyan némi homály, de egészében mégis meglehetősen ismert és világos már ez a folyamat.

Arra a kérdésre, hogy miből készül a tej, a legrövidebb és legtalálhatóbb felelet ez lenne: „a vérből.“ De a tejnek és vérnek tüzetesebb vizsgálatainál kitűnt, hogy a tejben olyan alkatrészek is foglaltatnak, melyeket a vérben nem találunk meg. Kell tehát a vér mellett valami más anyagnak is hozzá járulni vagy közre működni a tej létesítéséhez. Erre vonatkozólag *Schmidt-Mülheim** a következőket mondja:

„A tejmirigyek mirigy-szemcsékből állanak s ezen mirigy-szemcsékben egy alapi hártván lapos, kövezet alakú, maggal és apró zsírcseppekkel bíró sejteket látunk. Ezen sejtek a tej képződésével szoros kapcsolatban állanak s olyan rendkívüli szerepük van, hogy bátran lehetne tejsejteknek nevezni.“ Másrészt *Heidenhain* azt is kimutatta, hogy ezen sejtek teste a tejelválasztásnál mindinkább fogy, a mennyiben a sejt-bennék egy része a váladékba megy át. Kimutatta továbbá, hogy a tejsejtek a legmagasabb kifejlődési fokon tápanyagoktól duzzadt képletek, melyek a mirigyszemcse belsejébe messze benyulnak s annak falán rendszerint széles alappal ülnek; tartós működés után el- lenben egészen laposaknak látszanak. Világos tehát, hogy a tejelválasztásnál a mirigysejteknek különleges működési tér jut ez ezen működésnek eredménye a tej, melynek összetétele nagy átlagban a következő: Szilárd anyag: 13·48, zsír: 4·36, cukor: 4·18, fehérje: 4·02, hamu: 0·58, víz: 86·52. Kétségtelen, hogy a tej víz része, illetve savója a vér savójából szívárog át, de casein, zsír és cukor tartalma a mirigysejtek élettani munkásságának, némelyek szerint: *részben* a mirigysejtek szétesésének és a tőgyben végbemenő vegyi átváltozásoknak eredménye. Innen van aztán, hogy a tőgy állományának, sejtjeinek némely hevenymegbetegedéseinél a sejtecskék nem működvén, a tej tartalmatlan savó szerű lesz, vagy a baj haladottabb szakában genyessé válik.

A tőgy egész anyag cseréje különben éppen olyan, mint a másnemű szerveké. A bahatóló ütőerek (külső szeméremtáji ütőér) szemmel láthatlan hajszáledény hálózataikkal minden szemcsét, minden sejtet körül vesznek s ezek a tápláló vér áthasonítása folytán részben a saját életszükségleteik kielégítését, részben pedig a tej alkotó-részeinek előállítását megkezdik. Ezen folyamat alatt természetesen nagy mennyiségű vér folyik a tőgyhöz s ez, a benne felhalmozódó tejkészlet folytán is, mindinkább terjedelmesebb, fészesebb lesz. Eközben a kihasznált viszeresvér, a

* Fein Dávid közlése a „Veterinárius“ 1884. évi 1. számában

külső szeméremtáji- és a hasbőr viszérhálózat utján folyton továbbittatik és az így folyó szabatos vérkeringés csak a tulságos feszesség által lesz többé-kevésbé gátolva, mint később kitűnik, némelykor oly nagyfokban, hogy a tőgyben pangás, táplálkozási és működési zavarok-, majd pedig kóros elváltozások lépnek fel.

A tőgynek ezen élénk munkássága, mint tudjuk, a szülés után bizonyos ideig tart s azután egy időre teljes nyugalom áll be. Ilyen nyugalmi állapotában csak erőművi sértések folytán vagy nagy ritkán valamely körtermények átrakodása (teheneknél gümőkór, actinomycosis, kutyáknál rákseb) miatt betegszik meg a tőgy, a tejelválasztás idejében azonban sokkal érzékenyebb, sokkal sérthetőbb a tőgy és rendkívül nagy anyagforgalma mellett a betegségeket előidéző okok száma is hatványozva van.

Nevezetes azonban, hogy tejelési szünet alatt a tőgy mirigy-állománya, viszonyítva a tejelési időben tapintható állományhoz, rendkívül kicsi, a mi arra enged következtetést, hogy a fejési időszak befejeztével, vagy az apasztás kezdetével a mirigysejtek is megfogynak, vagy mint sokan állítják, a tőgy kimerül és tejsajtjai újra nem képződnek. Ezzel szemben a fejési időszakban különösen annak első felében azt látjuk, hogy a tej kifejeése után összeesett, megkissébedett tőgyben élénk anyagcsere mellett a tejképzés, a munkásság tovább foly s a tőgy megtelése — napjában legalább kétszer — be következik.

És ha meggondoljuk, hogy egy tőgyben — például egy jó tehén tőgyében — egy fejési idény alatt 1800—2500 liter tej termeltetik, vagyis egy közép súlyu tehén testsúlyának 4—5-szöröse, könnyen érthetővé válik előttünk az a nagy érzékenység és fogékonyság, melylyel a betegségek iránt a tőgy bír, magyarázható lesz továbbá a lobos folyamatoknak az a gyors és nagymérvű elterjedése, melyet a tőgynél tapasztalunk.

A tőgy betegségeit általában két főcsoportba szoktuk osztani. Az egyik csoportba azokat sorozzuk, melyek a tőgyet borító bőrön észlelhetők és legfeljebb még a bőralatti kötőszövetre terjednek. A másik csoportba pedig azokat, melyek magában a mirigy állományban fészkelnek. Ez a beosztás azonban némileg hiányos, mivel nem mindig határolódnak ilyen szigorúan el a bántalmak s e miatt gyakran észlelhetjük, hogy a mirigy állományban fészkelő baj a bőrre is áttérjed, vagy viszont, néha a bőr és mirigy egy ok miatt, együtt betegszenek meg.

Ezek szem előtt tartásával lássuk tehát először is, hogy milyen rendellenességek fordulhatnak elő a tőgyet borító bőrön.

Talán a leggyakoribb, de mindenesetre a legkönnyebben jóvá tehető tőgy-betegség: a *tőgybimbók bőrének kicserepesedése*.

Fentebb említettem, hogy a tőgyet finom alig szőrözött és fagygyu-mirigyekkel dusan ellátott bőr fedi. A természet rendje szerint ezek a mirigyek elegendő fagygyut választanak ki arra, hogy a tőgy bőrét beburkolják, a kiszáradástól és a kicserepesedéstől megóvják, de a fejős állatok tőgye sokszor ki van téve a lemosásnak, máskor pedig éppen olyan legelőterületen járattjuk az állatot, a hol a tőgy gyakran kerül a vízzel érintkezésbe anélkül, hogy azonnal szárazra törültetnék; ilyenkor aztán a bőr zsirtartalma szárazzá lesz és különösen szeles időben kicserepesedik. A kicserepesedés tehát a bőr felületének kiszáradása folytán keletkezik és magában véve annyira jelentéktelen ez a baj, hogy alig lenne érdemes a felemlítésre, ha tapasztalatok nem bizonyítanák, hogy ebből a csekélységből, ha jóvátenni nem sietünk, súlyos baj is keletkezhetik.

A tőgybimbók kicserepesedésekor maga a bőr száraz s a legfelsőbb rétegét képező felhám sejtek fellazultsága és nagymérvű leválása folytán érdes. Már a bőr kiszáradásával járó feszültség is kellemetlen és fájdalmas érzést kelt a bőr idegeiben, mely érzések, mint tudjuk — sokszor annyira fokozódnak, hogy a beteg bőrrészlet megtapintását nem tűri az állat, mikor pedig a kiszáradás annyira fokozódik, vagy ismételt hátrányos befolyások által annyira fokoztatik, hogy a felhámsejtek nagymérvű leválása mellett apró berepedések is keletkeznek, akkor a fájdalom annyira élénkülhet, hogy a tejnek tökéletes kifejése az állat nyugtalanága miatt lehetetlen lesz. Hogy pedig a tejnek a tőgyben való visszamaradása milyen következményekkel járhat, arról az állományos tőgylob tárgyalásánál majd szólok.

Most még csak azt említem fel, hogy az elején apró berepedések nagyobbakká is válhatnak és ilyenkor bemélyedvén a bőr nyirokedényes rétegébe, a bőr félpiros lobosodását, nyirokkiizzadásokat, illetve a tőgybimbó bőrének pörkösödését és varasodását is észlelhetjük.

Ezt a bajt távol tarthatjuk, ha a tőgybimbó bőrének kellő gondozásáról, illetve szükség szerint való bekenéséről gondoskodunk. A bekenésre rendszerint friss tejfölt, friss vaját, vagy sötétlanszirt, fagygyut, vazelint, zilizirt stb. szoktunk használni s ezek nemcsak meggátolják a kicserepesedést, hanem a már meglévő kisebb foku bajt jóvá is teszik. A bántalom nagyobb fokánál jó eredménnyel használható a közönséges ólomír, varasodás esetén pedig az ichthyol kenőcs!

*

A tőgyet borító bőrön és pedig teheneknél leginkább a négy tőgybimbó között, a kicserepesedés és varasodás nagyobb fokánál szöveti bujálkodást is észlelhetünk, mely a nagy fokban berepe-

dezett bőr mélyebb rétegéből indul ki és egyenetlen nagy durva hus-szemecskékel borított felülete könnyen vérzik, helyenkint pedig elkérgesedésre hajló foltokat mutat, alapjának egész területén a bőr és bőralatti kötő szövet ujnyi vastagon beszűrődött s egészben véve még szakértő által is könnyen bőrráknak (hám-rák) minősíthető.

Gyógykezelését edző hintő-porokkal (égetett timsó, kékkő, zincum oxidatum, sublimát stb. keményítő-porral keverve) kezdetjük, csak arra kell nagy gondot fordítanunk, hogy fejés előtt ezen szerek lemosás vagy letörlés által megbízhatóan eltávolíttassanak. Ha a hintőporok alkalmazása után a bujálkodó fekélyes felület megtisztul, tömöttödik és a jónemű seb alakját mutatja, akkor átlehet térni enyhe borsavas kenőcs használatára, mely alatt a teljes gyógyulás elég gyorsan bekövetkezik.

*

Gyakran találkozunk a tőgy felületén apró persenésekkel, kicsiny, gennyesedő pattanásokkal és ragadós száj- és körömfájás esetén összefolyó fekélyekkel, vagy szümölcsös kitörésekkel, melyek szintén a bőr felületének izgatása, irritálása folytán keletkeznek és minden különösebb következmények nélkül maguktól jóváesznek. Ezeket azonban nem szabad összetévesztenünk a tőgyön is fellépő *himlő* szemecskékel, melyeket leginkább teheneknél és juhoknál észlelhetünk. Teheneknél és juhoknál rendszerint nagyobb foku bágyadtsággal jelentkezőnek ezek a kiütések; ugyanakkor a tej megapadása és felhigulása is észlelhető lesz. A tőgy egészben vérdűsnek látszik és fejéskor érzékeny; felületén rózsaszínű, lencsényi-, egész borsónyi nagyságu göböcskék lépnek fel, melyek a következő napokon nagyobbodnak és felületük közepén a felhámsejtek alatt barnás nyirokszerű váladék gyűl meg s így a kiütések 2–4 nap alatt piros udvarral körített hólyagsákká alakulnak át.

Ilyen jelenségek fellépése esetén minél előbb tisztába kell hoznunk, hogy csakugyan himlő van-e jelen. Ha ez lenne, úgy természetesen, a bántalom felettébb ragadós természetére tekintettel, annak tovaterjedését célszerű intézkedések által gátolnunk kell.

Ha juhoknál észleljük a bajt, úgy az 1888. évi VII. t.-cz. 24. §-nak g. pontjára tekintettel az előjárásnál bejelentjük az esetet és ezek után az idézett törvény 87–90. §§. szerint járunk el, illetve a hatóság intézkedése folytán ezekhez alkalmazkodunk. A 89. §. szerint: „Himlőbeteg juhok husát és tejét forgalomba hozni vagy fölhasználni tilos. Ilyen juh bőre csak szabályszerű fertőtlenítés mellett hozható forgalomba és használható fel.“

Ezen törvényes intézkedésből is látszik, hogy ez a baj veszedelmes, lefolyása hosszas és minden nagyobb házi állatunkra sőt az emberre is átszármaozhatik.

A tehenhimlő fellépésének bejelentésére a törvény nem kötelez, ennek a betegségnek a korlátozása tehát nem a köz-, hanem a tulajdonos érdekében szükséges. Említettem már fentebb, hogy a tehenek teje ilyenkor megapad és minőség tekintetében is megváltozik, könnyen összemegy, megalszik stb. Átlagba tehát csak 8 napi tejvesztéséget véve fel, à 3 literrel, a veszteség egyedenként 24 liter lesz, a mi — egyéb kellemetlenségek-től eltekintve — nagyobb tehenészetben számba veendő anyagi károsodást is jelent.

Ezekre tekintettel jó lesz a beteg teheneket az egészségesektől azonnal elkülöníteni és külön kirendelt fejővel, a ki más egészséges tehenekhez nem nyul, kiméletesen, de jól kifejetni, hogy a tőgy meglobosodásának eleje vétessék. Nagyobbfoku fájdalom esetében a csecsbe tejsövecskét is vezethetünk.

Egyebekben pedig jó bánásmód, tisztaság és egyes rosszabb indultu himlőszemcsék helyének 2% Carbolsavas oldattal való mosogatása (fejés után) vagy Collódiummal való bekenése lesz indokolt.

Central University Library Cluj

*

Az természetes, hogy a tőgy bőrén és a tőgybimbókon külső sérülésekkel karczolásokkal stb. éppen olyan gyakran találkozunk, mint a test más helyein, sőt bizonyos esetekben, pl. cserjés, tüskés legelők értékesítése mellett, vagy ha fejős állatainkat ilyen helyeken kell áthajtanunk, még gyakoribb a tőgy erőművi sérülése, mint más testtájéké.

Ezek a sérülések, ha csak a bőrre szoritkoznak, nem veszedelmesek, de jelentőségük mindig nagyobb, mintha más helyen volnának, mivel a tőgy idegdus, érzékeny felületén hamar keletkezik élénk fájdalom, mely miatt a tej tökéletes kifejése akadályozva lesz. Ezért nagyon ajánlatos, hogy az itt előforduló bármily csekély felületes sértést is gondosan kezeljük, vagy legalább el ne hanyagoljuk.

Az ilyen sértéseket legjobb 5—8% borsavas kenőccsel kezelni, mely alatt gyorsan és kevés fájdalommal gyógyulnak. Általában pedig arra kell törekednünk, hogy bár mily fájdalmas legyen is a tőgy, a tejet tökéletesen kifejjük, mely ha kézzel nem sikerülne, fejőcsövet kell alkalmaznunk.

*

Ujabbán sértéseknél gyakran került megfigyelés alá a csecsbimbók lehullása, vagy elüszkösödése is.

Tátray állami állatorvos a mezőhegyesi sertésnyájban tüzetes megfigyeléseket tett ide vonatkozólag* és arra a megállapodásra jutott, hogy a bántalmat gombák, illetve apró microorganizmusok idézik elő.

Szerinte a betegség már a 4 hetes malaczkoknál fellép, de csak szórványosan. Három hónapos korukban legfogékonyabbak a malaczkok ezen baj iránt, míg az 5–6 hónapos korban már teljesen mentesek tőle.

Tünetei a következők: A tőgybimbó szembetűnően megdagad, meredten előre áll, tapintásra igen fájdalmas, sötétebb színű és a bimbócsatorna nyílását néha pörkszerűen leszáradt izzadmány fedi. A lobos folyamat erőssége szerint rövidebb vagy hosszabb idő (4–10 nap) alatt be áll a tőgybimbó elüszkösödése, melyet a bimbó tövében félkör alakú beropedés és a felhám leválása jelez. A beropedés folyton mélyebbre terjed, míg végül a bimbó a hasfalról lehull. Négy hónapos malaczkoknál, hol a tőgymirigyek már fejlődésnek indultak, a gyuladás azokra is átszokott terjedni és az állatoknak, hetekig tartó fájdalmat okoz, de aztán minden gyógykezelés nélkül gyógyulással végződik.

A betegség súlyosabb befolyása mellett a 10–12 tőgybimbóból 7–8, könnyebb esetekben 2–3 tőgybimbó szárad le, minek folytán megeshetik, hogy a legszebb testalkatu süldőt nem hágyhatjuk meg tenyészkozának, mivel az a legjobb esetben is csak annyi malaczkot nevelhetne fel, a hány tőgybimbója van. Ott pedig, a hol a betegség járványszerűen és súlyos alakjával jelentkezik a tőgybimbók száma úgy megapadhat, hogy az egész falkából nem lehet egy teljes bimbó számmal bíró koczát kiválasztani.

Ez mindenestre nem kicsinylendő baj, éppen azért Tátray arra is kiterjesztette megfigyeléseit, hogy miképpen lehetne ezen baj kifejlődésének és terjedésének útját állni. Kísérletei között legjobb eredményt ért el a creolinak és faolajnak egyenlő arányban vett keverékével. A kezelés természetesen a tőgybimbók bekenéséből áll. Ilyen módon egy 1134 drbos falkánál, melyben a gyógykezelés kezdetén 147 beteg találtatott, a bekenések egy hónapon át hetenként egyszer folytattattak és mikor a betegség már megszűntnek volt tekinthető, a falkában csak 182 darab malacznál hiányzott 1–3 tőgybimbó. Ugyanilyen eljárás mellett más évben 1900 drbot számláló falkában a 4 hetes kortól megkezdett bekenések után a bántalom nem jelentkezett.

Ez határozott eredmény s mivel ezer malacznak bekenésére hetenként $\frac{1}{2}$ kilogramm creolin és $\frac{1}{2}$ kilogramm olaj keve-

* Lásd a „Veterinárius“ 1895, évi 4-ik számát.

réke elegendő, az eljárás elég olcsó is ahhoz, hogy ott, a hol ez a betegség jelentkezik, azonnal felvegyük a küzdelmet ellene.

A tőgybimbók lehullását különben olyan takarmánynak (ocsu, buza-alj stb) etetése után is észlelhetjük, melyben az u. n. anyarozs nagyobb arányban fordul elő. Ilyenkor azonban nemcsak a malaczkok, hanem az öregebb koczák is megbetegednek.

Tisztán a malaczkok tőgybimbóinak lehullását némelyek azon tapasztalati tényre vezetik vissza, hogy az éhes szopó malaczkok egymás tőgybimbóját gyakran megszopják s így a folytonos izgatás által egyiknél-másiknál lobosodás áll be, mely természetesen a bimbó elhalására is vezethet. Hogy aztán szopásközben egy-egy bimbót le is harapnak a malaczkok és hogy a tőgynek creolinós olajjal bekenése a szopásnak is gátat vet — ismerve a creolin undorító bűzét, az több mint bizonyos.

*

Ezzel a tőgy külső felületén előforduló betegségek soroza-
tát most befejezem és a tőgy többi betegségeinek ismertetését
a következő számban folytatom.

Jakab László.

BCA napraforgó-termesztésről

A sertésvész sertésgazdaságainak nagyrészt tönkretette; a hol nem is lépett föl a járvány, ott is az általa idézett riadalom miatt a gazdák nagyrésze igyekezett sertésein tudni és nemcsak a rendes eladásra szánt mennyiség lett hol rüdegen, hol hizlaltan elvesztegetve, de a szaporításra tartott magkoczák is legtöbb gazdaságból mézszárszékre kerültek úgy, hogy manapság ritkaság számba megy az, ha valahol eladó sertések vannak. A sertések ily arányban való apadásának természetes következményeképen a sertés-takarmányok árcsökkenése is itt van. A nem sörnek való árpa madnem eladhatatlan; az ez évi bő tengeritermésünkkel hogy mit fogunk csinálni, annak csak a jó Isten a megmondhatója, mert míg a sertésvész okozta kalamitásokból kijázolunk, bizon abba beletelik egy pár év.

Erdélyi gazdaságot pedig nagyobb arányu kapásnövény termelés nélkül nem is képzelek és ott, hol a cukorrépa és más — nagy tömeget produkáló — czikkek termelése a közlekedési eszközök hiánya folytán lehetetlen — fő- és

úgyszólván egyedüli piaci kapásnövényünk a tengeri, de ha ezért 3—3:50 frtot kapunk mmként, úgy nem tudom, hogy mikép fogunk vele kijönni.

Ez a mizerábilis állapot rea kényszerít, hogy egy olyan kapásnövényt keressünk, a minék az elszállítása ott se kerüljön sokba, a hol vasút nincsen és mégis megadja illő hasznát fáradozásunknak. Ilyen növénynek tartom a *napraforgót*.

A napraforgó művelése (kapálása) még a tengeri kapálásánál is könnyebb, durvább növény-szára lévén: nem könnyen sérül meg: és ritka sorstávolságánál fogva lókapával is könnyen megművelhető. Fő kelléke, hogy sűrű ne legyen, hogy tányérja teljesen kifejlődhessék. Érése a napraforgónak olyan időszakra esik nálunk, mikor munkás van elegendő: szeptember elejére.

A mi a betakarítást illeti, nézetem szerint leghelyesebb a tányérnak olyan formán való levágása, hogy egy 10—15 centiméternyi szár is vágassék a tányérhoz és az ily módon összegyűjtött tányérok száradás végett az akkor még üres tengeri kasba lennének teendők. A tányéron maradt kis szárok a tömör összelapulástól megvédik a tányérokot úgy, hogy azok októberig, mikor a kasokra szükség lesz, igen jól kiszáradhatnak, mikor is a fejtést megkezdhetjük.

Ha a fejtés után esetleg nem lenne a mag teljesen kiszáradva, úgy tanácsos azt vékonyabb rétegekben szellős helyen tartani eladásig, a mivel mindenesetre nem kell késni, mert a teljes kiszáradás nem igen érhető el.

Kezdeményezésemre *Mező-Záhon* a gőzmalommal kapcsolatban a jövő nyárra egy *napraforgó-olajgyár* lesz felállítva, a hol a napraforgó magot a gyáros rendes napi áron: 5—6 frton beváltja, vagy pedig, ha a mag tulajdonosa úgy kívánja, olajnak kipréseli a visszamaradandó pogácsáért, vagy fix árért. Ez azért előnyös a mezősegi termelőkre, hogy nem kénytelenek nagy fuvardíjakat fizetni a vasúti szállításért és nincs a magtermés kitéve azon veszélynek, hogy esetleg hosszabb szállítás alatt megavasodjék a zsákokban és így értékét veszítse.

A napraforgó tányérok levágása után vissza maradó szár pedig a hol fa nincs, vagy szükön van, pompás tüzelőanyagul szolgál a cselédség részére, sőt cséplőgépbe is fel lehet tüzelni.

Termelési módozataival itt tüzetesebben nem foglalkozom, mert azt már nállam sokkal hivatottabak leirták, s különben is oly egyszerű dolog az egész, hogy azt hiszem: mindenki tisztában van vele; csak a végeredményre jegyzem meg, hogy a 8—10 mmázsát holdanként homokon is megadja. A mi jóerőben levő mezősegi fekete agyagtalajunkon sokkal többet is remélhetünk kevés költséggel.

Mivel meglehetősen korán kerül letakarításra, utánna ősziakat is van időnk vetni és ritka sortávolságánál fogva a talaj kellő mélységre lévén felkapálva, úgyszolván: félugarba lehet utánna szalmás-gabonát vetni.

Csontos Miklós.

Az ivar keletkezésének problemája.

II.

Ezzel szemben Mayrhofer meg van győződve a felől, hogy az embernek ivara is »nemzetik« és pedig a fogamzás *alatt* és az után s nem az *előtt*. Szerinte számos lény csak úgy magyarázható, ha felvesszük, miszerint a női pete minden körülmények között azon van, hogy a nőstény ivart, a him ondója pedig, hogy a him ivart juttassa győzelemre a közösen keletkezett ivadéokban, így tehát az az ivar győz, a mely a küzdelemben a másik fölé kerekedik, vagyis a mely erősebb.

Ha már most áll az, hogy a vehem kezdetben indifferens, vagyis himnős ivaru, jobban mondva u. n. csira (hermaphrodita), akkor érdekes és fontos volna tudnunk, hogy mi az oka, hogy később himmé vagy nősténynyé fejlődik és illetőleg, hogy hermafrodita marad s mint olyan születik meg.

Láttuk, hogy már Aristoteles, bár ő a fogamzás *alatt* befolyást tulajdonít a hidegnek s illetőleg melegnek, vajjon nem ilyen külső hatányok hát azok, a melyek e tekintetben elhatározó tényeképpen szerepelnek a fogamzás *után* is?

Erre vonatkozó felfogásoknak és megfigyelésekből s tanulmányokból vont következtetéseknek tényleg számos nyomát leljük az irodalomban.

Igy már 1825-ben Bailly egy 100 évre terjedő születési lajstromot tanulmányozván, kiderítette egyfelől, hogy minél nagyobb volt egyáltalán a szülések száma, annál nagyobb volt a fiu szám és megfordítva s másfelől kiderítette, hogy fogamzások a délen legnagyobb számban a télre és tavaszra estek s északon a tavaszra. Ebből azt véli, hogy úgy a hideg, mint a meleg nagy foka a fogamzások számát kevesbiti s hogy a mely okok ezt létesítik, azok egyszersmind a fiu létszám kevesbedését is előmozdítják. Az ivar keletkezésére hatást tulajdonít még Bailly a táplálkozásnak is s azt mondja, hogy úgy az élelem-drága években, mint az évnék böjti szakában is, a fogamzások száma a legkevesebb és úgy véli, hogy ebből folyólag a szülők erőbeli állapota is dönt az ivadék ivarának dolgában, még pedig úgy, hogy a jobb erőben lét a fiuk nagyobb számban való keletkezésének kedvez.

Mint láttuk, mások homlokegyenest ellenkező nézetben vannak s mint tüstént látni fogjuk, ismét mások egészen máskép fogják fel és igyekeznek a megfejtéshez közelebb vinni az ivar keletkezésének problémáját.

Düsing pl. Poroszországban 10 millió születést tanulmányozván, kiderítette, hogy az év legmelegebb hónapjaiban a fogamzások arányszámái a fiuk születésére nézve a középarány *alatt* maradtak, míg az év hidegebb hónapjaiban a középarány *főle* emelkedtek. Különben szerinte a fiukban fölösleg akkor keletkezik, ha a fogamzások száma kevesbedik s akkor mutatkozik apadás, ha a fogamzások száma növekszik. Tehát egészen ellenkezője annak, a mit Bailly állit, de megközelítőleg ugyanaz, a mit Schlechter állit, a ki azt mondja, hogy lovak több him csikót nemzenek a melegebb és kevesebbet a hidegebb évszakokban.

Érdekes, hogy még oly buvárok is vannak, a kik a tenger apályát és dagályát is közvetlen befolyással bírónak tartják, s pl. kimutatják, hogy a tenger magas állása egy bizonyos vidék azon évi fiu szaporulatára kedvező volt.

Számosan vitatják még azután a táplálék befolyását, majd arra a konklusióra jutván, hogy a dús táplálás a him, majd, hogy

a nöstény ivar keletkezésének kedvez, sőt vannak, a kik az egy és több nejlőségnek is hatást tulajdonítanak, úgy nemkülönb a kik állítják, hogy növényevő állatok több him, husevők több nöstény ivadékot nemzenek. Mint gondolható, vannak olyanok is, a kik a táplálkozásnak lényegesebb befolyást nem tulajdonítanak. Ilyen pl. Wappäus, a ki a klíma, fajta, táplálás hatását statistikai adatok alapján tagadásba veszi, de befolyást tulajdonít (mint annyian mások is) az életkornak, megjegyzevén, hogy az európai államokban azért túlnyomó a fiuk száma, mert a férfi idősebb korban házasondik mint a nő.

Itt megjegyzendő, hogy e publikáció ideje (35 év) óta kisült, hogy daczára a mondott házasondási körülménynek, az európai államokban valami csekélységgel több a nő, mint a férfi. A többször említett Düsing, a ki igen behatóan foglalkozott e kérdéssel, a táplálkozásnak szintén nagy befolyást tulajdonít s abban a hitben él, hogy az anya jobb táplálkozása a nöstény ivar keletkezésének kedvez. Erre kénytelen következtetni, mint mondja, mindenekelőtt abból, hogy városokban, mivel ott az emberek aránylag jobban táplálkozhatnak, a leány gyerek szám túlnyomó, vidéken ellenben, hol közönségesen rosszabbul táplálkoznak, a fiu létszám nagyobb. De erre kell következtetni abból is, hogy jobb módu embereknek aránylag kevesebb a fiu gyerekük, mint az Hampe által — igaz, hogy csak kisebb területre nézve — statistikai alapon is kimutatott.

Düsing azonban nem zárkózik el azon feltevéstől sem, hogy sok egyéb körülmény is valószínűleg befolyást gyakorol az ivar-képződésre, még pedig a fogamzás előtt is. Erre mutat következő nyilatkozata:

Ugy az ondó, mint a pete, minőségüknel fogva, már a fogamzás előtt is bizonyos képességgel bírnak arra, hogy him vagy nöstény ivaruvá alakuljanak E képességük bizonyos körülmények között már a fogamzás előtt meg is változhatik pl. úgy, hogy az ondó, mely kezdetben himképzésre volt alkalmasabb, annak következtében, hogy a méhkürtükben hosszabban vesztegelt, himképzésre irányult erejét elveszti s az ellenkezőt veszi fel.

De az ivarminőség valószínűleg a fogamzaskor sem dül el végérvényesen, hanem ezután még az embryonak táplálása is be-

folyást gyakorol annak leendő javára. A fogamzás után ezen befolyás tartama Düsing szerint az embernél 3 hónap, következésképp a fogamzás után még jó későn sem bizonyos, hogy hímé, vagy nőténynyé alakul az embryo, vagyis tehát annak tendenciája: hímé vagy nőténynyé lenni, jóval a fogamzás után is változhatik.

Állattenyésztési szempontból, az összes eddigi ismeretek tekintetbe vételével, végre Wilckens foglalkozott igen behatóan e kérdéssel. Vizsgálódásai, melyeket «Untersuchung über das Geschlechtsverhältniss und die Ursachen der Geschlechtbildung bei Hausthieren» czímen tett közzé, vonatkoznak 16091 csikó, 4900 borju, 6751 bárány és 2357 malacz születésének összehasonlító tanulmányozására, mely tanulmánynak következő a végeredménye:

1. az ivarképződésre s a két ivar közötti arányra az állatok tartózkodási helyének (a talajnak, klimának) van befolyása, de valószínűleg csak közvetve a méhben keletkező vehem táplálásának formájában.

2. Befolyása van arra a fajtának is, de csak annyiban, a mennyiben az viszonyban áll a talaj és klimához, illetőleg a tápláltsági állapothoz.

3. A meleg évszak a him, a hideg a nőtény ivar keletkezésének kedvez, mivel az előbbi hátrányosan, az utóbbi előnyösen foly be a nemző állatok étvágyára és tápláltságára.

4. A him nemző állat életkorának nincs befolyása.

5. A him nemzésbeli energiájának és annak, hogy erősebben vagy kiméletesebben vétetik-e a hágatások számát illetőleg igénybe, — nincs befolyása.

6. A nőtény nemző állat életkora azonban annyiban befolyást gyakorol az ivarképződésre és annak arányára, amennyiben előhási és fiatal anyák általában és aránylagosan több nőtény, öregebb anyák több him ivadékot nemzenek, a mit arra lehet visszavezetni, hogy a fiatal anyák embryoikat általában jobban táplálják, mint az öregek.

7. A méhben levő embryo táplálása olyképen gyakorol befolyást, hogy a jobban táplálás a nőtény, a rosszabbul táplálás a him ivar keletkezésének kedvez.

8. Egyéb, eddig ki nem kutathatott befolyások is valószínűleg érvényesülnek, mert hasonló tápláltságu anyák nem nemznek mindig egyforma ivaru ivadékot.

9. Ez ismeretlen befolyások miatt az ivart tetszés szerint előállítani lehetetlen s csak valószínűséggel mondható meg előre, hogy fiatal és jól táplált anyák aránylag több nőtény, öreg és rosszul tápláltak pedig aránylag több him utódot szülnek.

*

Amint ez adatokból kivehető, idők folytán egymással homlokegyenest ellenkező felfogások és nézetek szálltak sikra egymás ellen s ezek közé odakeveredett számos oly nézet, a mely már a priori felettébb hihetetlennek, sőt nevetségesnek látszik. Ám a nézetek tisztulása csak úgy lehetséges, ha szélsőségtől-szélsőségig megvitátást lel minden oly felfogás, amely a kérdés megvilágítására alkalmasnak ígérkezik s maga a problema, — ha egyáltalán megfejtethető, — megoldást úgy nyerhet, ha a sokféle nézetből és felfogásból kísérletekkel támogatva kifejezódik végre egy tény, amely a csomó felbontására alkalmasnak bizonyul.

En részemről úgy látom, hogy az ivar átörökítésének és keletkezésének törvényeit a kutató ember előbb vagy utóbb, végleg meg fogja ismerni, de ha a titkokba behatol is, képtelen lesz mindörökké him ivart előállítani, ha azt akar és nőtényt, ha himre nem reflectál.

Ha pusztán a szemlélődés, összehasonlítás és tanulság levonása után, fegyverkezve ismeretes fejlődéstani és állattenyésztési faktumokkal is, szabad a magam szerény felfogásának is kifejezést adni, úgy e közleményem befejezéseül a következőket mondhatom:

1. Semmi kétség sem forog fenn ma már azt illetőleg, hogy a termékenyülés emlős házi állatainknál abban áll, hogy a petesejt átalakult magja (a női mag) az ondó szálauskából alakult maggal (him-mag) összeolvad egy maggá

Ez a folyamat úgy megy végbe, hogy a mikor az ondó-szál a petébe jut, a petesejt magva a sejt felületéhez vonul s egy-két ugynevezett iránytestecskét lökvén ki magából, eként reducálódva megint visszavonul a sejt közepére s képezi ekkor az átalakult *pete-magot*. Erre a már előbb bejutott ondószál ezen új pete-mag felé közeledik, közép része magszerű képletté, az *ondó-maggá* duzzad s mint olyan a pete magjával egyesül.

2. Tekintve azt, hogy léteznek állatok, amelyek nemi közösülés nélkül is szaporodnak, bizonyosnak mondható, hogy a nemző

sejtek magvában ugy a him, mint a női ivar csirái benne vannak s igen valószínű, hogy a petéből kilökött u. n iránytestekkel pedig a női ivarcsirák löketnek ki s ezek az ondó-mag és illetőleg pete-mag csirái által pótolthatnak.

3. Ebből következik, hogy a fejlődésnek induló vehem himnős s csak a fejlődés további folyamán válik el, hogy himmé avagy nőtényynyé lesz, bizonyára a szerint, a mint benne a him vagy nőtény ivarképző anyaga és ereje vergődik túlsúlyra.

4. Az apa- és anyaállat ivarának csirái, hogy valóban bejutnak a közös ébrénybe, mutatja az, hogy a megszületett magzat esetleg maga is himnős, vagyis hermafrodita s mutatja az, hogy rendes körülmények között is a megszületett himmagzatnak durványos csecse, a nőténynek pedig durványos himvesszője (csiklója) van.

5. Valószínűleg éppen azért keletkezik olykor hermafrodita állapot, mert az egyik ivarcsira a másikat felülmulni képes nem volt s azért keletkezik rendszeren megközelítőleg egyforma számban him és nőtény ivadék külön-külön, mert a két nemző állat ivarcsirájának a keletkezésre irányított ereje, végeredményre nézve és váltakozva, végre mégis egyformán érvényesül.

6. A nemző sejtek magvainak összeolvadásakor tehát a vehem ivara el van döntve, de három eset lehetséges a további fejlődés folyamatán, t. i. a himivar, a nőtényivar és a hermafroditismus.

7. Hogy ezek közül melyik vergődjék teljes kifejlődésre, az a nemző sejtek magjainak molekuláris alkatában már szintén adva van és annak megváltoztatása nem áll hatalmában semmiféle további körülménynek és viszonynak, legkevésbbé pedig a tenyésztőnek.

8. Hiába való tehát minden beavatkozás, mert az ivarképződés menni fog a maga, természet által kiszabott útján mindaddig, míg a nemző sejtek molekuláris alkata a mostani marad s az — mert a nemző sejtek a faj fentartására hivatvák, — a mostani fog maradni mindaddig, míg az így szaporodó állatok egész nagy csoportja, egyéb okok miatt ki nem hal. Erre pedig semmi kilátás nincsen.

Monostori Károly.

Adatok Erdély juhtenyésztésének multjából.

II.

Juhtenyésztésünk multjának történetében hosszas időre terjedő korszak végződik a merinos-juhok behozatalával. Ha adataim nem csálnak 1785. körül végződik az a korszak, melyben országszerte az *elegyes gyapjat termő czurkán-juh*ot tenyésztették eleink, kivéve azt a kis vidéket, mely a *nem elegyes gyapjáról híres czigaja-juhok* hazája volt akkor is.

A merinos-juh előtti korszakban nem volt juh Erdély határain belől, melyen finom kelmék készítésére alkalmas gyapju termett volna. Eleink uri rende külföldi szövetekből szabatta díszöltönyeit. A *skárlát*, a *skarlatin*, a *gránát*, a *csimazin*, a *rása*, a *sája*, az *angliai és fájlandis lazur*, a *danczkai karasia*, a *sléziai karasia*, a *morvai*, a *braszlai* stb. voltak a divatos keresett szövetek az 1627. évi fejevári limitatio bizonyosága szerint. Tehát már akkor is Angliából, Sléziából, Morvaországból, továbbá Danczigból és Breslauból látta el magát kereskedelmünk a szükséges árucikkekkel. Az otthon termelt gyapjuból szűrt, abát, lasnakot, gubát, pokróczot készítettek a szürcsináló mesterek, a csapók és a szorgos háziaszszonyok. Hire volt a szép, tarka belényesi lasnaknak és a karánsebesi pokrócznak. Anno domini 1571. vizkeresztnapján Székely-Vásárhelyen rész szerint való országgyűlésen végeztetett . . . a szörmüvesekről, hogy »ezek a gyapjunak mázsáját vegyék fl 2, egy jó juh gyapját d. (denár) 6. Egy vég fehér szűrt adjanak f. 2 d. 25, az feketét f. 1 d. 75, a szürkét f. 1, az tarkát f. 1 d. 50.« Az 1625-iki limitatio »az gyapjunak mázsáját« 8 forintban állapítja meg és elrendeli, hogy »az timárok, vargák ezek is ez szerint adják nyolcz forinton. Ha pedig az gyapjut nem akarják mázsával venni, az bárány gyapjut tizenkét pénzen, egyenként vegyék husz pénzen, az alább valóját 15 pénzen.« Elrendeli a limitatio azt is, hogy »az szürnek végét, mindenütt, minden helyeken csinálják egy mértékre az szür takácsosok, úgy hogy az rámán tartsou negyven singet az hossza; ha pedig az rámáról leveszik és megdöröczkölik: tartson 32 singet. Az szélessége tartson egy singet és egy fertályt . . .«

1626-ban csak 6 forinton kellett vegyék a gyapjunak mázsáját a szürcsináló mesterek. 1643-ban már ismét 8 fl. volt a gyapju mázsája. 1650-ben a szász nemzet külön beadványban panaszkodott »a gyapjunak drágasága és az mostani időnek szűk volta miatt« kérve a fejedelmet — Rákóczi Györgyöt — hogy ne csak tizenhat forintot adjon egy vég posztóért a Szebenben lakozó posztócsinálóknak, hanem tizennyolczat a limitatio szerint.«

Ebben az időben is becsült áru volt a *brassai posztó*. Kivált

a többi itthon készült gyapju szövetek között, a mit szintén bizonyítékul lehet felhozni a mellett, hogy a régóta híres brassai posztócsinálók akkor is czigaja gyapjuból készítették a fodor posztót, az abát és egyéb szöveiteket. Az 1626-ik évi limitatio megemlékezett ezekről az árukról is és elrendeli, hogy »mivel az brassai posztócsinálók igen megdrágították az ő miveket ők is alább szállítnák az posztónak árát, úgy hogy egy vég brassai posztót, zöldet, kéket, jót, melynek vége 38 singet tartson, adjanak 18 forinton. Az fodor posztónak singét hatvan pénzen az festett abának végét öt forinton . . . «

Ugyanabban az időben egy vég (32 singes) fehér szür ára 4 frtra állapított meg a fekete és szürke szüré pedig 3 forintra, a brassai posztó tehát sokkal drágább volt a közönséges durva gyapjuból készült szürnél. A jó morvai posztónak végét 14 forinton kellett adják »az áros és kalmár emberek«; a brasszainak végét 6 forinton; a brassai fodor posztónak singe 60 pénz volt, a jó morvaié csak 42 pénz . . .

A brassói szövetek tehát értékesebbek némely külföldinél.

Erdély juhtenyésztését közelről érdeklő mozzanat az is, hogy a juhval, báránynyal, juhbőrökkel való kereskedés több ízben szabályoztatott már az Árpádházi királyok idején. Önállóságának első évtizedében az 1549. évi maros-vásárhelyi országgyűlés hasonlóképpen megtiltatott a bárány- és juhbőrök kivitele.

A folytonos háboruskodás sokszor félelmesen megapasztotta Erdély állatállományát, de talán még nagyobb mértékben történt ez a szintén török, tatár s német által elpusztított szomszéd országokban. Erdélyből sok barmot vittek ki s ezért több ízben hoztak törvényt a kivitel korlátozására. Így az 1577. tordai országgyűlésen a juhval, berbécscsel való kereskedés bel- és külföldieknek egyaránt eltiltatott. Az 1578-iki országgyűlés eltiltá a juhok és kecskék kivitelét a fejedelem hire és engedelmé nélkül. Ezzel a belföldi szükségletek árának tulságos magasra való csigázását akarták megelőzni; ugyanezen okból a bőrok árát is megszübták: 6 juh bőrét 1 frtban állapítván meg.* Érdekes az 1571. évi maros-vásárhelyi országgyűlésnek az állatkereskedésre stb. vonatkozó rendelkezése. » . . . Ezt sem hattuk hátra, hogy senki háta lovát és mindenféle nyers vagy jártott bőreket, avagy egyéb bőrből csinált szerszámokat, kendert, gyapjat és szürt ez országból ki ne merjen vinni, ha pedig valaki vakmeréségre vetvén magát, ki akarna vinni, tehát az felséged (János Zsigmond) harminczadosai és minden urak, nemes emberek, városok és falukbeli birák az féle lovakat és marhákat ottan találván elvehessék, az két részét felségednek szolgál-

* „Erdélyi Országgyűlési Emlékek.“ III. k.

tassák, az harmada övék legyen, de úgy hogy büntelen embert feleséged hiveit senkit meg ne merjenek bántani . . .

Továbbá az magyarországbeli uraink és atyáinkiai az ő felesége hivei tulajdon ő maguk szükségekre paripákat és egyéb marhákat is vehessenek és szabadon kivihessenek; más idegen ember szükségére, vagy atyafia léssen vagy barátja, se ne vehessen, se ki ne vihessen.«

Rákóczi György idejében már mások voltak a körülmények: kevés volt a pénz s ezért fel kellett szabadítani a kereskedelmet. »Az pénz minemű szük légyen kegyelmes urunk szegény hazánkban, tapasztalhatóképpen látjuk és érezzük«, mondja az 1634. évi gyulafehérvári országgyűlés II. articulusa. . . azért végeztük, hogy mindenféle renden levő emberek juhokkal, borbécsokkal, meddű tehenekkel, lovakkal szabadosan kereskedhessenek, idegen helyekre akárhová kihajthassák . . . vihessék és aladhassák, megadván azokból igazán az harminczadokat. Az partiumbéli uraink és egyéb helyeken valók is . . . hogy az szürt szabadon vehessék száz atyáinkfiától és az országból kivihessék . . . concludáltuk.« —

A merinos-juhok tenyésztésének korszaka az erdélyi részekben immár letünt. Tudomásom szerint csupán egy nyáj van még, *Ugrou Sándor* electoral-negretti jellegű nyája *Mész-Záhon*, Torda-Aranyos megyében.

Még nem tudom: ki, hol alapította az első merinos nyáját és hogy az idők folyása közben alapított merinos nyájak közül melyik volt tisztavérű, melyik »mesztiz« az az keresztezéssel létrehozott. Gyűjtöm az adatokat és reményem van, hogy nyomra találok. Br. Bánffy Ernő ur a következő nagyon érdekes történetet volt szives velem közölni:

Id. gróf *Esterházy* János udvari tanácsosnak két nyája volt nemsokára eltűnő évszázadunk elején; az egyik nyáj *Obrázsán*, a másik *Gyaluban* volt és mindakettő a gróf fehérmegyei birtokáról *P.-Sárosdról* hozatott Erdélybe 1810—1815 közötti időben, a mikor az itteni birtokok kezelését is Magyarországból hozott *Sollinger* nevű igazgatójára bízta s ugyanekkor Veszprémmegyéből *Oszlopról* egy *Szónyi* nevű főjuhászt is szerződtetett a nyáj szakszerű gondozására. — Az öreg gróf halála után, 1840-ben, mind a két nyáj eladatott; az erdélyi nagyobb birtokosok vették meg s így szétosztattak.

Az erdélyi részek merinos tenyésztésére bizonyosan a *kolozsborsai* pepinier-nyáj volt legnagyobb hatással. Ezt báró *Bánffy* Dániel alapította 1838-ban abból a 25 birkából álló törzsből, melyet akkor vett, mikor az öreg *Thaur*-tól visszajött, kinek hírneves *Alöglini* gazdaságban praxison volt 2 évig. Előbb Gömörben *serkei*

birtokán tartotta a kis nyáját s csak egy év múlva hozatta *Borsára*. 1825-ig iunét szerezte be a kosokat az akkori erdélyi merinos nyájak legnagyobb része: *Zsibó, Drág, Hadad, Bun, Vajda-Kamarás, Gernyeszeg, Sárpatak*; ugyszintén a báró Bruckenthal-féle birtokokban is Borsáról beszerzett kosokkal hágattak. Az anthrax pusztítása miatt 1852-ben el kellett adni a törzsnnyáját. Ifj. br. Wesselényi Ferencz vette meg és átvitte *Drágba*.

Merinos nyájak voltak: *Szamosfalván* — báró Jósika Lajos, — *Választon* — báró Bánffy Albert, — *Bonczhidán* — gróf Bánffy József, — *Mezőörményesen* — gr. Bánffy Dénes, — *Alamoron* — gróf Teleki László, — *Göröcsönben* — báró Wesselényi Miklós. — A legnagyobb nyáj a zsibói volt, szintén br. Wesselényi Miklósé. Az 1882-ik évi első kolozsvári tenyészállat kiállításon még szerepelt a *bonczhidai* negretti és a *göröcsöni* electoral-negretti nyáj; utóljára pedig 1883-ban, a második tenyészállat-kiállítás alkalmával láttunk merinosokat a *szamosfalvi* nyájból.

A mező-záhin kívül a többi nyáj mind juhot cserélt, visszatért a czurkán juhok tenyésztésére kétségbevonhatlanul ezért, mert a merinos tenyésztése, a selyem-gyapju termelése már nem jövedelmezett eleget. Erre a fajta-cserére, a czurkán-juhra is talál az, a mit *Pethe Ferencz* könyvében a magyar juhi hasznáról ír.

»A magyar juhnak egyáltalában másképpen veszi hasznát a mezei gazda, mint az ugynevezett birkának. A magyar juhnak a haszna *tej, gyapju, bőr, hus, bárány és trágya*. A magyar juhból, a jó fajtából bé lehet annyi hasznót, gyapja megjavítása után hajtani, mint a legjobbik fajta spanyol juhból. Most, kis mezei gazdaságomon gondolkodom a posztó-kézművekről is, de az erszényről inkább gondoskodom, tejet, vaját, sajtot, gyapjut, juhbőrt, báránybőrt, hust fagygyut, bárányt, trágyát, mindent számba veszek akkor, mikor a 40—50 ezer birkával bírható nagy földesur csak a finom gyapjura fordítja minden fáradságát, mivel a gyapjura való gondoskodással magával sokkal kevesebb csalárdságoknak lehet tárgya, mint ama sokféle kapó állapotban, a mindennapi haszon bevétele körül. — *Szegénynek a Husában: magyar juh, a gazdagnak birka jobb.*»

Azt a körülbelől 100 évre terjedő korszakát juhtenyésztésünknek, melyről most szólok, a merinos-juhok behozatalán, elterjedésén és eltűnésén kívül egy más felette érdekes körülmény teszi még érdekesebbé: az *angol husjuhok meghouosítása* körül kifejtett erőlködése tenyésztőink valóban legintelligensebb részének.

Két ízben jövének be hozzánk az angol husjuhfajták. Az első invazionak a nagyérdemű Paget János volt a vezetője, rendezője az ötvenes években. Erről a behozatalról és egyáltalán az angol

husjuhoknak az erdélyi részekben való szerepléséről és rendeltetéséről nagyon értékes és tanulságos részleteket tartalmaz az a levél, melyet 1883. június 25-ikén Paget Jánostól kaptam.

«Lincoln fajta kosokat körülbelől 20 évvel ezelőtt hozattam» — írja Paget — «vagyis hozatta egy — velem együtt 12 gazdából álló — társaság, kiknek mindenike 2—2 kost kapott; ugyanakkor hozattunk 30 drb anyajuhot is, melyeket br. Bánffy Dánielnek adtunk át tenyésztés végett, ezek azonban 2—3 év leforgása alatt mind elpusztultak.

Az én kosaim 2 évig éltek nálam, s Tuberculosisban pusztultak el.

Ezen Lincoln kosokkal keresztezett nyáját br. Bánffy Dániel, Tisza László, Zeyk József és én tartottuk fel tisztán és hosszabb ideig, ma az enyém egyedül van.

Nálam e keresztezés igen jónak mondható, mert ugyanis én ez által elértem azt, hogy nyájamnál a gyapju több, hosszabb, finomabb és fényes; a tej megmaradt, mint volt azelőtt; a hus pedig sokkal több, nevezetesen emlékszem, hogy egy ilyen kos 80 kl. húst adott.

Az egészségi viszonyokat illetőleg mondhatom, hogy nyájamhan semminemű betegség nagymértékben nem uralkodott. Métély nálam soha sem volt, míg másoknál egész nyájak pusztultak el (mit azonban nem tulajdonítok annak, hogy nyájam félvér angol). Annyi igaz, hogy ha ezen nyáját a ruh meglepi, annak gyógyítása nehezebb, miután a gyapju hosszabb és tömöttebb, de miután újabban biztos szerek ismereteseek, annak gyógyítása sem ütközik valami nagy nehézségbe.

Ezeket előre bocsátva, semmi kétségem abban, hogy ezen keresztezés nagyon hasznos, s azt tovább kell folytatni, de vigyázni kell, nehogy ezzel igen messzire menjünk — két keresztezés teljesen elég — nevezetesen azért, mert ezen állatok nagyok, nehezek, s Erdély hegyeit bejárni nem tudják; és én láttam, hogy az eredeti kosaim a csáni birtokomban lévő, s nem is igen magas hegyekre soha sem mentek fel, hanem mindig alatt maradtak; továbbá azért is, mert mi juhainkat nagyon sokszor igen kopár hegyeken s ugar földeken legeltetjük, mely legelők legtöbb esetben ily nagy test fentartására elegendő tápot nem nyújtanak.

Ezekből kifolyólag nézetem az, hogy nekünk angol juh nem kell, de az azzal keresztezett igen hasznos.

Én küldöttem Angliába fel ily keresztezett gyapjut, melyet az angolok igen jó és használhatónak találtak, valamint küldöttem (téli időben) húst is, s arról is igen jól nyilatkoztak, míg az ugyancsak általam küldött közönséges juh gyapját durvának, s husát élvezhetlen szagosnak mondták.

Ugy tudom, hogy a hatvanas években csak hosszú gyapjas kosok hoztak be a czurkán juhok nemesítésére. Paget birtokain és másutt is *Lincoln* kosok szerepeltek. Szerepük azonban rövid ideig tartott és kevés nyomot hagyott hátra. Egy pár nyájban azonban még a nyolczvanas években is látni lehetett a *Lincolnokra* emlékeztető fejformával és finomabb, fényesebb gyapjuval kiváló juhokat; erről meggyőződtem 1885-ben a gróf Teleki-féle szengyeli nyájban.

A második invázio 1889-ben kezdődött; 1883-ban vált nagy méretűvé, 4—5 évvel később azonban már majdnem megszűnt, ma napság pedig kevesen gondolkoznak az angol husjuhokról.

A kolozsmonostori gazdasági tanintézet juhnyája alapításának első évében nagyon tanulságos volt. A zöme czurkánjuh volt, ezek mellett tartottak merinosokat és cigajákat; hazai juhajtáink tehát mind képviselve voltak. Minthogy pedig a czurkánok javítására hosszú gyapjas *Lincoln* és rövid gyapjas *Oxfordshiredown* kosokat is tartottak, ezeket az angol husjuhokat is megismerhették a tanulók. Ezekkel a husjuhokkal való keresztezés csak addig tartott, míg a kosok elpusztultak. Ivadékaikat 1881-ben mind kimustrálták. 1892-ben újból kapott angol juhokat a nyáj; 2 *Cotswold* kos keresztezésre. 1894-ben pedig ismét 2 *Cotswold* kos küldetett. Mindezek azonban eltűntek. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Az angol husjuhokkal más nyájak is próbálkoztak, főként 1883-ban és ezután pár évig. 1883-ban ugyanis a kolozsvári második tenyészállat kiállításon szép gyűjteményt mutatott be *Rosenthal Alfred* budapesti importőr. Ekkor kerekedett újra kedvük czurkán tenyésztőinknek a keresztezésre. Báró Bánffy Ádám *Választról* azonban már 1882. küldött a kiállításra *Southdown* és *Oxfordshiredown* keresztezéseket. 1883-ban pedig ugyancsak báró Bánffy Ádám *Southdown*, *Hampshiredown* és *Cotswold* keresztezéseit mutatta be. A harmadik kolozsvári tenyészállatkiállításra — 1884-ben — Béldi Tivadar *Bodoláról* küldött *Cotswold* × erdélyi juhokat, gróf Teleky József pedig Sárpatokról *Lincoln* × erdélyi véreket. 1887-ben, a Deésen rendezett ötödik kiállítás alkalmával Simon Kálmán *Somkérékről* és M.-Kajánból küldött *Cotswold* × erdélyi felvér juhokat. A hatodik kolozsvári kiállításra — 1888. — báró Bánffy Györgytől *Szilágy-Nagyfaluból* *Hampshirei* keresztezéseket láttunk. 1888. után már nem mutatkoznak angol husjuh keresztezések kiállításainkon. Ugy tudom eltűntek azokból a nyájakból is, melyeket felemlítettem és a többiekből is, a hol még voltak, kivéve az erdélyi unitárius status *alamori* nyáját.

A szóban levő korszak legrövidebb ismertetése is hiányos lenne, ha nem szólanék a *Friesjuhokról* és a *Romanskan juhokról*. A Friesekkel *Br. Bánffy Ádám* próbálkozott 1885-ben *Választon*

a czurkánjuhok tejelése fokozására. Halála után bérlők kezébe került a választi nyáj, kik a fries keresztezésű juhokat már 1887-ben eladóvá tették, bizonyítva ezzel azt, hogy tovább tenyésztésüktől nem remélnék hasznot. A választi friesvérű juhból néhány darab *Szent-Benedekre* — gróf Kornis Viktorhoz — is került, de ott sincs már több belülök.

Néhány évvel hosszabb időre terjedt a *Romaszkan* juhok szerepe az erdélyi részek tenyésztésében. Ezekből a Hampshiredown-okkal (Horodenkán báró Romaszskánnál) keresztezett = javított? — czurkánokból először is a kolozs-monostori gazdasági tanintézet juhnyája kapott néhány kos 1881-ben, a paraszt czurkánok nemesítésére. Ezután egy nagyobb kos csapat került a tanintézethez, melyből néhány nagyobb tenyésztő is kapott korrektorokat — ? — a czurkánokra; a legtöbb közülök azonban Besztercze vidékére került.

Nagyobb nyájaink közül, úgy tudom, csupán br. Bánffy Ernőnél — *Kolozs-Borsán* — szerepeltek a Romaszkan juhok. Az 1888. évi hatodik kolozsvári tenyészállat kiállításon láttunk még néhány »*Romaszkánnal* keresztezett hazai» juhot Borsáról. Eredeti kos oda se szereztek be azóta és ezért a Romaszkan vér felette elhigult, némi nyoma azonban felismerhető sok juhon.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

*

Ime egyik fajta sem tudott maradandó hatással lenni juhtenyésztésünkre azok közül az idegen fajták közül, melyekkel tenyésztőink ebben az évszázban próbálkoztak. A merinosoknak nem kedveztek a »viszonyok és körülmények«, rájuk bizonyult, hogy csak »gazdagnak« valók — Pethe Ferencz szavával élve. — Az angol husjuhajtáknak más elhelyezés, más koszt, más juhász, más utánlátás kellett volna, hogy fajzatuk meghonosodjék — elpusztultak tüdőbetegségekben, megijedtek tőlük, mert nagy hajlamuk volt a rühösségre. Egy szóval bebizonyult, hogy juhtenyésztésünk még nem oly intensiv, a milyent az angol husjuhok megkívánnak. A Romaszkanok eo ipso nem lehettek megbízható javítók — korrektorok —; hiszen nem voltak még kellőképpen egyformásítva. A Friesjuhoktól sem reméltem sikert, a mi nem Friesjuhnak való legelőinken. Aztán helyesen jegyezte meg annak idején boldogult báró Kemény Gábor miniszter, hogy »... igen, ha a németalföldi levegőt is ide tudnók hozni.«

Nem hagyhatom abba juhtenyésztésünk a jelenbe átnyúló korszakának vázolását, mielőtt egyet-mást leírnék még.

Az erdélyi részek *gyapjukivitele* számot tett ennek a korszaknak első felében az osztrák és magyar birodalom kereskedésében. Főként a czigaja gyapju révén a távol külföld előtt is ösmert volt

az erdélyi gyapjuterelés. Az ötvenes években egyedül Brassóban 20 gyapjamosónál több működött, 200—300 munkásnak adva kenyeret 5 - 6 hónapon át.* Ezekből került ki az a 20—22 ezer b. mázsa mosott czigaja gyapju, mely nagyobbára Budapest és Bécsen át külföldre vitetett. Manap más utakon szerzik be a külföldi gyarak gyapjuszükségletüket azokból a gyapjuféleségekből, melyeket mi is termelünk. Termelésünkkel kivitelünk is csökkent.

A szóban levő korszakban még nagyon sok juhot vágta le nálunk *csupán a fagygyuért*. A brassói ipar és kereskedelmi kamara 1852. évi jelentésében olvasom, hogy egyedül Brassó környékén 10 »*Sakana*« működött 300 munkást foglalkoztatva s ezekben október és november folyamán 100,000 juhot és kecskét vágta le körülbelől 11,000 b. mázsa fagygyut főzve ki belőlük, a megmaradt húst 2 krral árulva fontonként a szegény népeknek. Emlékezem jól, hogy 1869-ben Kolozsvárt is volt még egy ilyen fagygyufőző.

Dr. Szentkirályi Ákos.

KISSEBB SZAKKÖZLEMÉNYEK.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sugárgombák által okozott daganatok sikeres kezelése.

A múlt évben egy tehenemnek gégéjén egy diónyi nagyságu daganat támadt, mely csakhamar ludtozás nagyságúra növekedett. Ekkor már nehéz légzést — horkolást idézett elő és a nyelést szerfölött akadályozta, annyira, hogy a tehen lesoványodott és a tejelést szerfölött leapasztotta.

Próbáltam higany-kenőccsel bedörzsölni, azonban ennek 4-szeri ismétlés után sem volt eredménye.

Ezt látva, J. L. jeles állatorvoshoz fordultam, a ki alapos vizsgálat után azt az „actinomicosis“ nevü gomba bántalmazásának tulajdonította.

Egyszerűen lugol-oldatot fecskendezett be a daganatba, mely 24 óra múlva apadni, a légzés pedig könnyebbülni kezdett. Egy hét múltán már eloszlott a daganat, a táplálék felvétele egészen megkönnyebbült és a tej ismét megszaporodott.

Az őszszel egy másik tehenem hasonló tünetek közt betegedett meg, azzal a különbséggel, hogy a daganat a gége mögött belől volt, úgy, hogy oda fecskendővel nem lehetett behatolni. Ekkor fogva az orvos ur, a kihez most már azonnal fordultam, 6-, egyenként 35 grammos adag 1—1 liter vízben feloldott jód-

* Bericht der Handels und Gewerbekammer in Kronstadt. 1878—1879.

káliumot adatott 6 nap alatt; a 4., 5. és 6-ik nap pihenőt képeztet és a másik 3 adag a 7., 8. és 9-ik napon adatott be.

A javulás a 12-ik nap volt észlelhető, a 20-ik nap teljes gyógyulás mutatkozott és ekkor már a tejmennyiség is ismét felszaporodott.

N. D.

L E V E L E K.

A radnóthi uradalom sertéstenyészetének jövédelmi kimutatása az 1896. évről.

Az „Erdélyi Gazda“ október havi számában Szabó József úr, az erd. gazdasági egyesület érdemes elnöke, igen érdekes kimutatást közöl szászfenesi sertéstenyészetének folyó évi jövédelméről.

Az ilyen őszinte, tulságokba nem csapangó és a tényleges adatokon alapuló közleményeket a gazdaközönségre nézve igen tanulságosnak tartom, mert azokból kölcsönösen sokat okulhatunk, miért is a radnóthi uradalom sertéstenyésztésének ez évi jövédelmi kimutatását az alábbiakban én is közlöm. Mielőtt azonban a számadatok sorozatát összeállítanám, szükségesnek tartom előrebocsátani, hogy az alábbi számadás egy kerek esztendő adatait foglalja magában és pedig 1895. november 1-től — 1896. november 1-ig.

Továbbá szükségesnek tartom a számadás korrektsége szempontjából 1895. november elsejéről és 1896. november elsejéről a sertésállomány létszámát pontosan kimutatni, (mit a Szabó József ur közleményében nélkülöztünk) hogy a két állomány *érték-különbségét* is — a mi pedig igen lényeges — összehasonlíthassuk s a mérlegben bevételbe, vagy kiadásba telessük.

Ime tehát az üzleti év kezdő- és záró állományának s ezek értékének részletes kimutatása:

Kezdőleges állomány 1895. november 1-én:

1., Kocza, öreg . . .	68}								
„ süldő . . .	41}	=	109 drb.	à	40	frt érték	=	4360	frt
2., Kan, öreg . . .	10}	=	20	„	à	50	frt	„	= 1000
„ süldő . . .	10}	=	20	„	à	50	frt	„	= 1000
3., Herélt hizó . . .		=	11	„	à	30	frt	„	= 330
4., Kivert mustra-malacz		=	27	„	à	10	frt	„	= 270
Összesen		=	167	drb.					= 5960

Záró állomány 1896. november 1-én:

1., Kocza, öreg	59	} = 100 drb. à 40 frt = 4000 frt
" süldő	41	
2., Kan, öreg	5	} = 15 " à 50 frt = 750 frt
" süldő	10	
3., Herélt hizó	10	" à 30 frt = 300 frt
4., Kan-süldő, idei malacz	25	" à 25 frt = 625 frt
5., Kocza " " " "	45	" à 20 frt = 900 frt
6., Herélt mustra malacz (III. oszt.)	2	" à 8 frt = 16 frt

Összesen: 197 drb. . . . = 6591 frt

Összehasonlítva az üzleti év kezdő- és záró állományának értékét (6591 — 5960) = 631 frt különbözeti többlet tűnik ki, mi az alábbi jövedelmi mérlegben a bevételi rovatba irandó.

Lássuk tehát a bevételeket és kiadásokat:

Bevételek:

1., Tenyész-kanok eladásából 3 drb. à 50 frt =	150 frt — kr.
2., Első oszt. idei malaczok eladásából 470 drb. à 15.5 forint a szokásos 4% engedmény levonásával	= 6993 frt 60 kr.
3., Mult évi herélt mustra süldők eladásából 24 drb. à 23.5 frt a szokásos 4% enged- mény levonásával	= 541 frt 44 kr.
4., Másod oszt. idei selejtes malaczok eladásá- ból 25 drb. à 12 frt a szokásos 4% en- gdmény levonásával	= 288 frt — kr.
5., Illetményes malaczok által fogyasztott takar- mány anyagok értékének megtérítéséből =	245 frt — kr.
6., Illetményekbe kiadott 10 drb. hizott sertés értéke, à 30 frt	= 300 frt — kr.
7., A megmaradt állomány értéktöbblete (fenti kimutatás szerint	= 631 frt — kr.

Összes bevétel = 9149 frt 04 kr.

Kiadások:

1., *Takarmányozásra kiadatott:*

a., Tengeri 1381.60 hl. à 76 kg. = 1050.02 q. à 4 frt =	4200 frt 08 kr.
b., Tengeri II-od 15 hl.	à 2 frt = 30 frt — kr.
c., Árpa 19.80 hl. à 70 klg. = 13.86 q. à 4 frt 50 kr. =	62 frt 37 kr.
d., Árpa II-od 40 hl.	à 2 frt — kr. = 80 frt — kr.
é., Malompör 104.15 hl. (malomból) à 1 frt 20 kr. =	124 frt 98 kr.
f., Alakor 178.30 hl. "	à 2 frt 50 kr. = 445 frt 75 kr.
g., Vegyes rostaalj 85.50 hl.	à 0 frt 80 kr. = 60 frt 40 kr.
h., Zab (kanoknak) 7.40 hl.	à 2 frt — kr. = 14 frt 80 kr.

Összesen = 5018 frt 38 kr.

	Áthozat: 5018 frt 38 kr.
2., Felhasznált legelő értéke 720 drb. sertés után számítva (bele értve a czukorrépa tarló legelőt is)	à 1 frt = 720 frt — kr.
3., A felhasznált alomszalma értéke negyven szekér	à 3 frt = 120 frt — kr.
4., A felhasznált oltó-anyag ára (orbáncz ellen) =	64 frt 26 kr.
5., Herélésért fizettetett	= 66 frt 45 kr.
6., Egy kisegítő hónapos cselédnek fizettetett =	36 frt — kr.
7., Herélés- és oltásnál napszámosoknak fizettetett	= 8 frt 26 kr.
8., Sőért 4 q. à 8 5/8 frt fizettetett	= 34 frt — kr.
9., Gyógyszerekért (keserű só, szarvas-szarv-olaj, kárbolsav) és világító anyagokért =	25 frt — kr.
10., Járlatok (barom-útlevelek) kiállításáért =	3 frt 91 kr.
11., Számadó kondász konvencionális bére és járandóságának pénzértéke	= 388 frt 20 kr.
12., Kondásznak malacz-eladáskor perczent járandósága	= 62 frt — kr
13., Sertés ólak és aklok rongálása = 4000 frt tőke után 5/100 =	200 frt — kr.
14., A tenyész-állomány 100 kocza, 15 kan érték-összegének = 4750 frtnak 5%-os levonása	= 237 frt 50 kr.
15., Füllesztő és takarmányozó-edények elhasználási százaléka 300 frt tőke után 10% levonás =	30 frt — kr.
16. A kezelő személyzet javadalmazásából a gazdaság ezen ágára eső százalék . . . =	200 frt — kr.
	<u>Összes kiadás = 7213 frt 96 kr.</u>
	Összehasonlítva a bevételt = 9149 frt 04 kr.
	a kiadással = 7213 frt 96 kr.
	<u>Marad tiszta haszon = 1935 frt 08 kr.</u>
Ezen eredmény perczentekben kifejezve az üzleti álló tőkének (sertésáll. ért.) =	5960 frt — kr.
és az üzleti forgó tőkének (összes kiadások) =	7213 frt 96 kr.
	Együtt = <u>13174 frt 96 kr.</u>

üzleti tőkének 14,7%-át teszi, mely tisztajövedelem a jelen viszonyok között elég kedvezőnek mondható.

Végül még tartozom némi magyarázatokkal:

Ugyanis a kiadások 11. tételében a számadó kondász fizetése és terményjárandóságainak értéke 388 frt 20 krban igen csekélynek tűnhetik fel. Igaz, mert ilyen csekély javadalmazással

kondászt tartani csakugyan nem lehet; nem, különösen ha a kondász — mint itt nálunk is — úgy van felfogadva, hogy annyi kanászbojtárt tartozik saját költségén tartani, a mennyi az összes állomány gondozására szükséges.

Tényleg nem is 388 frt 20 kr. a számadó kondász évi bére, hanem:

a) Készpénzben kap 148 frt 20 krt, terményjárandóságokban 240 frt értéket és a malacok eladásakor a 300 drb szaporulaton felül levő létszámból 2% osztalékot (jelen esetben 170 malacz után) 62 frtot.

b) Ezekon kívül szerződés szerint tart az uradalmi falkában 6 drb koczárt szaporulatával és hízal az udvari hizó sertések között 2 darabot, mi behoz neki átlag = 450 frt jövedelmet.

Az a) alatti tételek, mint conventionális kiadások a kiadások rendjén (lásd 11., 12. tételt) el vannak számolva; a b) alattiak azonban, mivel a kondász sertései is ráadásképpen ugyanabból a takarmányból éltek, a mi fenn elszámoltatott, s mivel az ő eladott malaczainak, illetve két darab hizott sertésének az ára a bevételekben nem figurál: a javadalmozás ezen része, mint ilyen, a kiadások sorából is kihagyandó volt.

Remélve, hogy a sertéstenyésztésre vonatkozó ezen adatok közrebocsátásával gazdatársaimnak némi szolgálatot tettem, vizsgázásul legyen szabad kérem a nagyobb tenyésztő urakat hasonló adatok közlésére.

Radnóth, 1896. decz. 4.

Deák Ignác.

LAPSZEMLE.

A „Köztelek“ nov. 4-én megjelent 89-ik számában „Húsárak és hizlalás“ czimen hoz vezércikket Jeszenszky Pál tollából. Szerző igen érdekesen fejtegeti abban a gazdák panaszát, hogy a mai árak mellett a szarvasmarha-hizlalás nem fizeti ki magát, úgy hogy ma már a hizlalást a legtöbb gazda szükséges rossznak tartja, a mi a 28—32 frtos árak mellett bizonyításra nem szorul. S kutatja, hogy a magas átlagos húsárak mellett, mit a fogyasztó közönség fizet, ki teszi zsebre a hasznot? S megfelel rá, hogy a közvetítő kereskedelem okozója a húsárak indokolatlan emelkedésének. E nézetet vallja a „Pester Lloyd“ is, mely szintén foglalkozott e közérdekű tárgygyal s mely alkalmat szolgáltatott cikkíró véleményének kifejezésére. Nevezett lap példával is bizonyítja fentebbi állításának igazságát s kimutatja, hogy a 70 kros (budapesti) átlagos húsárak mellett minden egyes darab vágómarhán a közvetítők 32 frtot nyernek.

Végül rátér arra, hogy miként lehetne segíteni e bajon? S egyik módját a *húspénztár* felállításában találja, melyet az O. M. G. E. már évek óta sürget. Másrészt szükségesnek mondja, hogy a hazai vágó marha árát csökkentő szerb marhabehozatal beszüntetessék. Számokban kimutatja, hogy mennyivel több szerb marha kerül a közvágóhidra évenként, mint magyar marha. Ide-stova kiszorítanak a szerbek bennünket saját piaczainkról.

Ugyane számban Csontos Miklós egy kiválóan sikerült kísérletet közöl tavaszi buza és sárga borsóval.

A „kérdések és feleletek“ rovatában Csikós M. a még ki nem száradt tengeriszár zombolyázását ajánlja. Így jobban értékesül e takarmány. Való igaz.

A 92-ik számban Vass Jenő egy nagyon fontos közgazdasági kérdéssel foglalkozik, ily czim alatt: *„Sertéskivitelünk akadályai“*, ebben éles érzékkel fejtegeti az osztrákoknak irányunkban való rideg eljárását, kik könnyebben be engedik jutni oda, a galicziai, sőt a román s szerb sertést is, mint a mienket. A mi érdekeink megvédésére követeli e viszonyok megszüntetését s egyuttal a magyar állami állatorvosok egészségi bizonyítványának teljes érvény szerzését. Helyes, erős akarattal kell kormányunknak osztrák kollegáikkal szemben védelmünkre kelni; különben nem tud fellendülni vérszegénységéből a magyar gazdasztály.

Fődollog minálunk a mezeti termények kivitelének útjában álló akadályokat elgördíteni; erre kell törekednie az új törvényhozó testületnek is mindenképpen s akkor fellendül az ország magától is.

A *„Gazdasági Lapok“* 45-ik számában Fényes Károly *„Az új cseléd-törvény javaslatról“* mond véleményt s egészben véve azt mellőzendőnek találja, helyébe inkább a *munkás biztosítás szervezését* ajánlja.

Szerinte, ha a gazd. munkás és cseléd helyzete némi javításra szorul, ez leginkább csak helyi baj, a mely szabályrendeletileg gyógykezelve és új törvényt nem igényel.

Valóban itt volna az ideje, hogy az elaggott vagy munkaképtelenné lett munkások ügyével a kormány és törvényhozás behatóan foglalkozzék.

A 46-ik szám cikkei közül felemlítésre méltó a *tak. répa új eltartásmódja*, mely Finnlandban szokásos t. i. ott a kupaczbelsejében háztetőmódjára készült léczrácsot használnak.

Szamosi Á. *„A takarmány befolyása a tej zsirtartalmára“* cz. alatt bocsát közre igen tanulságos cikket. Ama kérdést veti fel, hogy vajjon a *takarmányozás megváltoztatásával sikerül e s mily*

mértékben a tej zsirtartalmát fokozni? s ekkép a tejgazdaságok jövedelmét emelni? A mi tagadhatlanul nagyon fontos körülmény, kivált ott, hol zsirtartalom szerint fizetik a tejet, vagy pedig vaj, sajt készítéssel foglalkoznak. Adatokkal kimutatja s bizonyítja, hogy igen is ez lehetséges s módjában van a gazdáknak mert a *pillangós virágu takarmányok után a tehének több és jobb tejet adnak* (lóherés legelők), kivált zsenge korokban etetve, utánuk feltűnően zsirosodik a tej. Az olajpogácsák, főleg a repcepogácsa, a zabdara lágy vaját adnak, míg a burgonya keménynyé teszi azt.

Utánna olvasunk egy közleményt „*Hizlalás burgonyával*“ czim alatt. A „J. des Debats“ után czikkiró kimutatja, hogy ökröket s juhokat nagyobb adag burgonyával tartva, az eredmény teljesen kielégítő volt s a tiszta haszon nagyobb, mint mikor a burgonya helyett répát adagoltak. Ugyanis a gyarapodás ökröknél répa s utána burgonya (25 kg.) s 2 kg. olajpogácsa után 105 nap alatt átlag 1 kg. volt; 25 kg. burgonya s 2 kg. olajpogácsa után pedig 81 nap alatt 1·3 kg tett ki. A tiszta haszon előbbi esetben 45·28 frank, utóbbi esetben pedig 104·83 frank.

Eme hizlalási kísérletből kitűnik, hogy igenis, előnyös burgonyával hizlalni s kiszámíthatjuk, hogy mi jövedelmezőbb, azt piacra vinni vagy feltakarmányozni.

A 48. számban Hensch Á. „*Buzatermelési eredmények*“ czim alatt az ismeretes rothamstedti kísérleteket közli, melyek világhírűek s melyek főképen azért is nevezetesek, mert ott 44 óta *sza-kadatlannal folynak* és pedig ugyanazon talajon buzával. E nagy horderejű kísérletből megtudhatjuk 1. azt, hogy a trágyázatlan föld 44 év alatt átlagban 4·81 q. szemet s 5·25 q. szalmát s polyvát termelt, 2. hogy az istállótrágyát kapott föld (44 évi átlagban) 8·96 q.-val adott *több* szemet s 11·07 q.-val *több* szalmát, 3. hogy 100 kg. istállótrágya 9 kg. szemet s 11 kg. szalmatermés-többletet eredményezett, 4. a műtrágyázás hasonló szemterméstöbbletet eredményezett, mint az istállótrágya, a szalmatermést pedig még nagyobb mértékben fokozta, mint amaz: Nagyon szép példák ezek s valóban elismerést érdemel értök Lowes; de megjegyzendő, hogy a mi *szárazabb* klímánk alatt ily eredményeket pl. a műtrágyák után kevésbbé irhatunk. E számok mindennél hathatósabban szólnak a trágyatermelés mellett! Mai napság trágya nélkül már nem lehet haszonnal termelni.

A „*Magyar Gazdák Szemléje*“ nov. számában a földművelési minister által kiadott „*Magyarország földművelése 1896-ban*“ cz. 900 oldalra terjedő mű vétetik bírálat alá s a többi közt az mondatik: „A mi véleményünk az, hogy az emelkedő termés az emelkedő állami és községi terhek s a pénz vásárló erejének csökkenése mellett nem üti helyre azt a hézagot, mit az árak le-

szállítása okoz, mert a gazda helyzete a multhoz képest tényleg rosszabbá vált.“ Így szól tovább: Ne árnitsuk magunkat tovább, céltudatos agrárpolitika nélkül szomorú időknek nézünk elébe.

Ugyane számban nagyon érdekesek s tanulságosak dr. Pap Dávid fejtegetései „Agrár-mozgalom“ czim alatt hazánk közgazdasági viszonyairól: (Ez folytatása előbbi fejtegetéseinek.) Így kezdi: „A gazdaság fejlődésének emberi előrelátás szerint megmásíthatlan törvénye az, hogy a kultúra haladásával, a gazdasági élet tökéletesbülésével együtt a tőke jövedelmezősége kisebbedik.

Szerző természetesen találja azt, hogy a gabona ára súlyedt; minthogy az ingó tőke folyton hanyatlik, így a föld jövedelmének is hanyatlani kell (mivel a föld jövedelmezőségének egyik fő tényezője: a gabona ára). Szerinte az ország mezőgazdaságának jövedelme aránytalanul nagyobb annál az összegnél, a melyet a kataszter tüntet fel.

A magyar föld kataszteri tiszta hozadéka 1348 millió forint. Ezt szerző sokkal többre becsüli s példákkal bizonyítja; pl. Békésben az igazi érték éppen négyszerese annak, mit a kataszter tüntet föl.

Továbbá azt mondja: Ha tényleg 1348 millió volna a mezőgazdaság tiszta jövedelme, akkor a mezőgazdaság egyszerűen éhen halna.

Azután: két módot javasol, a melylyel a földadó súlyán könnyíteni lehetne, s a melylyel a földadót igazságosabbá lehetne tenni.

Az egyik az, hogy a földadóba is bele kell vinni a *progressio* elvét; a másik mód a földadó *kulcsának* az egész országra nézve egyenlővé való tétele. Valljuk meg — igazság rejlik e két feltétel alatt. A kis gazda kisebb, a nagy gazda nagyobb adókulcs szerint fizesse az adót.

A „*Magyar Gazdák Lapja*“ 45-ik számában Szabó Ferencz vezércikkének czime: „*Osztályharcz az agrarizmus?*“ Az agrariusok törekvéséről, tőzsde reformálásáról stb. beszél s cikkét így végzi: az agrarizmus a legfontosabb szocialis kérdés s épen nem egyoldalú osztályharcz . . . a termelő osztály boldogulásával valamennyi társadalmi osztály boldogul.

Hasznos oktatást tart továbbá benne Szóchenyi Lajos. „*A kopár szőlőterületek kihasználása*“ képezi dolgozatának tárgyát. Valóban nagyon is figyelmet és fontolgatást érdemel, hogy phylloxera lepte kopár hegyeinket, hogyan lehet jövőre legjobban értékesíteni. Ajánlja a hegyoldal aljára a szilvát, feljebb a kajszin baraczkot, e fölött é. oldalra almát, közepére őszi baraczkot, a d. oldalra körtét s a tetőre cseresznyét, megygyet ültetni.

Érdekes e lapból azt is felemlítenem, hogy Vasvármegyében a folyó évben 350—400 wagon műtrágyát használtak fel a gazdák. Az bizony nagyon szép eredmény s nagyfoku belterjességre mutat. Csak előre derék sváb gazdatársak, tietek a haza, meg a miénk s igyekezzetek elérni *soproni* véreteket, kik a *legnagyobb* brutto jövedelmet tudják felmutatni a mezőgazdaság terén az egész országban! A műtrágya fajtája szerint így oszlott meg: 3 w. chilisalétrom, 60 w. superfosfát, a többi Thomassalak volt.

A 47-ik szám hozza Szabó Ferencz cikkét, mely elmésen szól a *takarmány drága előkészítéséről*. Takarékossgot kíván itt is behozni. Az a sok járás-kelés igaz, hogy megvan a takarmányok apításánál, gőzölésénél, de másrészt jobb is lesz a takarmányfélék kihasználása az állati gyomor által s a különféle takarmányok keverése is csak így érhető el. (Télen a cselédek rá is érnek erre.) Szerinte a takarmányfélék előkészítése redukálható a szalma s romlott takarmányfélék szecsakázására s az istállóban való füllesztésre. Továbbá egy felhívás van benne „*Czukorrépa termelésre*“ s egyuttal utasítás, miként kell a czukorrépa műtrágyázását eszközölni. Csatol hozzá egy jövedelmi számítást is s a minimalis tiszta nyereséget 8 frt 50 kr.-ra teszi.

Egyetértünk cikkiróval, hogy jól teszi minden gazda, a kinek gazdasága vasutállomáshoz vagy czukorgyárhoz közel fekszik, ha czukorrépat termel. Ennek, tudjuk, egyéb jó haszna is van a gazdaságra nézve.

A 48-ik számban igen aktualis, a mezőgazdaságra közgazdasági szempontból is nagy horderejű kérdésről van szó, u. i. a *városi ürülékeknek mezőgazd. célokra való felhasználásáról* értekezik Heuffel S. gépészmérnök, mely tervezet megérdemli, hogy minél szélesebb körben nyerjen elterjesztést.

Vállalkozók utján reméli H. a főkáliai értékesítést, melyből számítása szerint a kész trágya 1000 kg.-ja 2 frt 49 kr.-ba kerül, melynek értékét a benne levő nitrogén és foszfor ára után állapítva meg, 4 frt 45 krra becsüli (illetőleg 20 % veszteség mellett 3 frt 80 krra).

Bizony csodálkozni kell azon, hogy e fontos vállalatra még hazánkban üzletemberek nem akadtak; mikor a városok az excrementumot ingyen adnák, sőt a mi pénzt a kihordásért fizetnek, azt is nekik fizethetnék oda. A városi tanácsnak (képviselő testületnek) kellene mindenütt kezébe venni ez ügyet, hisz' ül ott köztük elég értelmes gazda. Nekik kellene, a külföldi városok mintájára, a haszon nélkül elfecsérelt trágyaanyagot feldolgoztatni. Az értékesítés — és én is azt gondolom — magától megjő. A műtrágyák helyett ezt is megvásárolnák nagy és kis gazda-

ságok, a földolog csak az: hogy *olcsón* bocsássák a gazdák rendelkezésére.

A „*Mezőgazda*“ 45-ik számában Papp Gy. nem kevésbé életbevágó kérdéssel foglalkozik, t. i., hogy a gazda legyen *jó üzletember*. Ajánlja a gazd. termények jobb értékesítése végett a szövetkeztést s vidéken a közraktárak felállítását.

A 47-ik szám vezércikkében egyik fontos kereskedelmi növényünknek, a *doháynak statistikája* van feltüntetve 1895-ről. Szakavatott tollra vall. Ismerteti Vörös Sándor főszerkesztő. Tömören elébünk tárja azt, a mit a gazdának erről tudni hasznos. Melyből — sajnos — kitetszik, hogy e növényünk termelése is évről-évre szűkebb határok közé szorítottatik s a kivitel is, ugy a szomszédos tartományokba, mint a külföldre is egyre csökken. Vajjon mikor jönnek ismét jobb napok a dohánytermelőkre s mikor lendül fel újból az erdélyi részekben a dohánytermelés? Ott termeljük a dohányt, a hol *legjobb* minőségben megterem. Nézetem szerint ez által lehet legfőképen a pangásnak indult dohányügyön segíteni.

A „*Mezőgazdasági Szemle*“ nov. számában Hensch folytatja a *nemzetközi gazdakongresszus* munkálatairól szóló jelentését.

Cserhádi pedig a *Lathyrus sylvestris*, *Polygonum sachalinense* és az amerikai luczernáról közöl hazai kísérleteket, melyek eredménye az, hogy a *Lathyrus* — melyet Németországban annyira feldicsértek — nem sokat érő takarmány, az állatok sem igen eszik. Az utána következőnek sincs jelentősége ránk. Legérdekesebb ezek közt az amerikai luczerna: hogy kiállja-e a versenyt a hazaival. A kísérletek a hazai mellett szólanak; így tehát békét hagyhatunk csekélyebb értékű amerikai rokonának.

A „*Közgazdasági Szemle*“ nov. számának tartalma: *A német vámegeylet* Dr. Pólya Jakabtól. *A boszniai agrárkérdés* Dr. Landauer Bélától. *Adalék mezőgazdasági hitelpolitikánkhoz* Dr. Fellner Frigyestől. Ez utóbbi czikk kimerítően foglalkozik mezőgazdaságunk *eladósodottságával* is. Elébünk tárja, hogy ha az összes mezőgazdasági jelzálogterhet (1,179.860 millió forint) szembe állítjuk a magyar föld értékével (5,495.055 millió frt), kitűnik, hogy a magyar földbirtok értékének 21.₄₇%-úig van jelzálogadósságokkal terhelve. Az összes 1.₃₉₅ milliárdnyi adósságot tekintetbe véve, a magyar földbirtok értékének 25.₄₂%-úig eladósodott. Melyről vigasztalólag mondja, hogy ez kedvezőtlennek nem mondható, ha a külföldi államokéval mérjük össze.

A „*Veterinarius*“ nov. számában az apróbb közleményekből érdeklik a gazdát a következők: „*Konkolymérgezés ökröknel*“. Az ökrök u. i. árpalisztet kaptak, mely konkolylyal volt hamisítva és pedig 80% konkolyt tartalmazott a liszt. Ettől aztán az álla-

tok elhullottak. *A juhok „Bradsot“ betegsége.* Irland szigetén s Norvégia egyes helyein a juhok közt járványosan szokott fellépni egy a lépfenéhez hasonló betegség. A betegség a téli hónapokban szokott fellépni kivált oly vidékeken, hol nem fedí hó a földet s állandó száraz hideg időjárás uralkodik. A betegség leginkább a fiatalabb állatoknál jelentkezik.

A „*Magyar Méh*“ nov. számában folytatja „A magyar méhészek orsz. kongresszusának“ lefolyását, melyből kiemelendő Bodor László jeles méhészünknek előadása a „*Méhészeti törvénytervezet*“ről és Borszéki Samunak javaslata a „*Raktári szövetkezetekről*“, melyhez egyuttal az alapszabályokat is kidolgozta. Célja a raktári szövetkezetnek, mint felolvasó mondja, ugyanis: az illető vidék méhészeti terményeit együttesen eladásra bocsájtani.

Mindkét felolvasás sok életbevágó s korszerű javaslatot foglal magában. Ugy látszik, méhészeink is tartják ama igaz közmondást: Segíts magadon s az Isten is megsegít. Kívánjuk is nekik őszinte szívvel.

A „*Borászati Lapok*“ 45. száma hozza Dr. Kossutány Tamás érdemes m. óvári tanár arczképét és életleírását s Adamovich Sándortól olvasunk benne a *Kröczer-féle ojtásról* rövid közleményt, a melyben szerinte Kröczer módszerét nagy üzemben nem lehet alkalmazni, mert lassan halad a munka, másodsor az elkészítésnél nagy vigyázattal kell eljárni. Míg ezzel ellenkezőleg Neuman Albert egészen Kröczer eljárásának híve, ő is megpróbálta mind a két eljárást és pamut helyett viaszszal vagy kátránnyal impregnált fonalat ajánl használatba venni.

R. V. A szőlő őszi ültetéséről szólva, nagyon ajánlja a *Weisenbacher* által készített lyukfurót, melylyel 18—20 cm. átmérőjű lyukat áshatunk a földbe. Az ojtványokat úgy ültessük, hogy az ojtás helye ép a föld színére kerüljön. A frissen ültetett ojtványt azonnal megmetszeni nem szabad, de igen is befödjük a 4—5 ik szemig s így hagyjuk tavaszig. Azután „*As amerikai szőlőfajták*“ megválasztásához nyujt tájékoztatást Viala és Ravaz könyve alapján.

R.

IRODALMI SZEMLE.

A földmivelésügyi ministerium jelentése. Darányi Ignác földmivelésügyi minister egy 622 oldalra terjedő kötetben számol be ministeriumának 1894 és 1895-ik évi működéséről. Kimerítően benne foglaltatik e jelentésben mindaz, amit csak a mezőgazdaság, a gyümölcsészet és kertészet, a szőlő és bortermelés, az állattenyésztés, méhészet, selyemtenyésztés, állategészségügy, erdő-

szet, lótenyésztés, vízügyek és a szakoktatás terén mint üdvös és helyes irányu újítást az utóbbi időkben láttunk és tapasztaltunk. — Elmondja gróf Bethlen András érdemeit a telepítés ügye és a mezőgazdaságról és a mezőrendőrségről szóló törvény megalkotása körül. A hanyatló juhtenyésztés érdekében hozatott létre magánvállalkozás utján 1894-ben a gyapjuaukciók intézménye, melytől méltán várható, hogy gyapjutermelesünk lehető legjobb értékesítését elő fogja mozdítani. — Gróf Festetich Andor földmivvelésügyi minis-ter érdeme a mezőgazdasági statisztikai adatok összeírása, mely iránt az 1895-ik évi VIII. t.-cikk intézkedett. Az összeírást 1895. november hó végén már Darányi ministersége alatt foganatosították; az adatok feldolgozása folyamatban van s az adatok feldolgozásának eredményét közhasználatra fogják bocsátani. — Törvényhozásuuk az 1895. év folyamán a következő jelentősebb törvények alkotá-sával foglalkozott:

Az 1895: XLVI. törvénycikkben a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának tilalmazásáról, hogy az utóbbi időben folyton növekedő áruforgalom közepett a jóhiszemű vevő és eladó értéktelen termékek beszerzésétől, illetőleg azok versenycitől lehetőleg megóvassék;

az 1895: XLVII. törvénycikk az állattenyésztés kiváló fon-tosságának méltatása és a szarvasmarha-tenyésztés emelése cél-jából alapszerűleg kezelendő egy millió koronát bocsátott a kormány rendelkezésére;

az 1895: XLVIII. törvénycikk pedig két évtizedre kijelölte azokat a munkákat, melyek a Közép-Duna egységes szabályozására, valamint az ország egyéb jelentősebb folyóvizeinek szabályozására első sorban szükségesek, gondoskodván egyszersmind e munkálatok költségeinek fedezetéről is.

E törvényeknek életbeléptetése az 1896. évre maradt.

A földmivvelésügyi ministerium ügybeosztása, úgy, a mint az 1893. év végén megállapított, lényeges változás nélkül megma-radt az 1894. és 1895. évben is.

Mezőgazdasági statistika. Az 1895. évi VIII. t.-cz. alapján végrehajtott mezőgazdasági statisztikai összeírás eredmé-nyeinek feldolgozása befejezéséhez közeledik s az első kötetek már néhány nap mulva sajtó alá bocsáttatnak.

Mielőtt azonban az országos m. kir. statisztikai hivatal a nagy mezőgazdasági statisztikai munkákat kinyomatása iránt intézkedhetnék, lehetőleg pontosan ismernie kell a szükséglet mérvét, hogy az előállítandó példányok számát ehhez képest lehessen megállapítani.

A mintegy 800 folio ivnyi terjedelemben tervezett, 5 kötetes munkának előfizetési díja, erős vászonkötésben 10 frtban van megállapítva. Az előfizetési összeg az országos m. kir. statisztikai hivatalhoz küldendő be legkésőbb a folyó év végéig, a mely idő elteltével a mezőgazdasági statisztikai művek az előfizetési árnak négyeszeresére rugó bolti árban lesznek csak megszerezhetők. Ajánljuk e nagyértékű munka megszerzését minden érdeklődőnek, különösen egyletek, könyvtárak és olvasó-körök nem nélkülözhetik azt.

Az „Erdélyi Gazda“ Tárcza Naptára 1897-re — Tokaji László titkár-szerkesztő összeállításában — megjelent és az »E. G. E.« tagjainak, valamint az »E. G.« előfizetőinek a laphoz ingyen melléketül küldetik meg. A kis naptárnak — melyben a vásárok, névnapok és sok közhasznú tudnivalón kívül még egy néhány gyakorlati szakközlemény is van — ára *tíz krajczár*. 15 kr. levélbélyeg beküldése ellenében bérmentve küldi: az »Erdélyi Gazda« kiadóhivatala, Kolozsvártt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Új államtitkár.** A nyugalomba vonúlt Bedő Albert helyére a földmivelésügyi ministeriumhoz államtitkárrá *Nemeskéri Kiss Pál* neveztetett ki. Az új államtitkárban, ki maga is hazánk egyik legnagyobb birtokosa, földmivelésügyünk egy igen jó vezető munkást nyert.

— **Értesítés.** Mindazon gazdatársainkat, kik a fogarasi ménes részére eladó erdélyi anyakanczákat jelentettek be, tisztelettel értesítjük, hogy a bejelentett állatokat a kiküldött bizottság 1897. április második felében fogja megsemlélni, minek részleteiről annak idején tudósíttatni fognak. Az »Erd. Gazd. Egylet Állattenyésztési szakosztálya.«

— **A gazdaközönség figyelmébe!** Az „Erdélyi Gazdasági Egylet“ abból a célből, hogy a birtokosoknak alkalmuk legyen kísérlet céljából különféle műtrágyákat kisebb mennyiségben is (1 q-tól kezdve) olcsó áron beszerezni, a »zalathnai kénkovand ipar r. t.« vegyeltetett műtrágyáiból Kolozsvárt kisebb raktárt állított fel. Jelenleg raktáron van:

<i>Prima szuperfoszfát</i>	16 ⁰ / ₁₀ -os q.	á 4 frt — kr.
»	» 17 »	» » 4 » 25 »
»	» 18 »	» » 4 » 50 »
<i>Káli szuperfoszfát</i>	ph. 10 ⁰ / ₁₀ ; K. 11 ⁰ / ₁₀ ; 5	» 90 »
<i>Thomas salak</i>	q. à 3	» 50 »

Felhívjuk birtokosaink figyelmét e közczélu intézményünkre s kérjük megrendeléseiknél annak igénybevételét.

Az „Erdélyi Gazdasági Egylet“ Titkári hivatala Kolozsvárt.

— **Új czimlapunk.** Az »Erdélyi Gazda« jelen száma új diszes czimlappal nyomtatott, melyet a szerkesztőség részére Goró Lajos jeles művészünk készített.

— **Fegyencz mezőgazdasági-telepek Magyarországon.** A magyar jogász-egyesületben közelebből Vámbéry Ruzstem dr. a relegáció eredményei és büntetési rendszerünk reformja czimmal fölolvastást tartott, melyben a visszaesőknek Uj Kaledoniába és Guyanába való számüzéséről szóló 1885-iki francia törvény kedvező eredményeit ismertette. Az e helyütt elért sikerekből kiindulva kimutatta, hogy az elitelteteknek földmiveléssel való foglalkoztatása ez intézménynek voltaképpen magva. Tekintettel arra, hogy az ipari munkának javító hatása csak a legkritkább esetben van, másrészt pedig a fegyházipar valóságos veszedelem a szabad munkásokra, ugy hogy pl. Angliában már törvénnyel kénytelenek ellene védekezni, felolvasó hazánkban is fegyencz-földmivelő telepek felállítását javasolja. Magyarországon már csak azért

is fontos e kérdés, mert az elitáltak több mint 70 százaléka a földmives osztályhoz tartozik s a mai fegyházmunka elszoktatván őket a büncelekmény előtt gyakorolt foglalkozástól, az ipári centrumokba hajtja, hol sokkal nagyobb a kisértés a visszaesésre. A földmives-telepek felállítására legalkalmasabbnak az állami jószágok ama részeit tartja, melyek ma terméketlenek, melyek művelhetővé tétele azonban lehetséges s tekintve az elitáltak olcsó munkáját, finánciális szempontból is kívánatos. Sajnos, hogy még minálunk az ilyen jó eszmékkel nem igen megyünk túl egy-egy felolvasás keretén.

— **Gazdasági téli tanfolyamok és előadások.** A földművelésügyi miniszteriumban deczember 12-én e tárgyban — *Tormay Béla* min. tanácsos elnöklete alatt — előértekezlet tartatott, melyen a miniszterium több tagja, meghívott szaktekintélyek és gazdasági egyletek képviselői vettek részt. Egyletünket az értekezleten *Jakab László* ig. vál. tag és *Tokaji László* titkár képviselték. Elnök a folyamatban levő intézkedéseket ismertetve, kijelenti, hogy a földmivesiskolák által rendezett és fokozatosan fejlesztett vidéki gazdasági tanítások ezentúl is folytattatni fognak, e mellett azonban a miniszter nagyobb szabásu mozgalmat szándékozik indítani 14 vármegyére kiterjedőleg akként, hogy az ismeretterjesztés ügyének társadalmunk közreműködését a gazdasági egyesületek útján óhajtja megnyerni. Képesíteni szándékozik bizonyos sorrendben a gazdasági egyesületek nagy részét téli tanfolyamok rendezésére, ugyszintén vidéki tanítások tartására. Az értekezlet a miniszter tervét általánosságban egyhangulag elfogadta, megjegyezvén, hogy a téli iskolák szervezése tekintetében a most működésben levő ilyen intézmények eredménye bevárando lenne, a vármegyék szélesebb köreire kiterjesztendő —, a helyi szükség és igényekhez szorosan alkalmazkodó népszerű szakelőadások rendezését azonban sürgős feladatnak jelzi. Ennek részleteit elfogadva, 14 vármegye gazdasági egyesületének megbizottjai készségüket nyilvánították, hogy a tanításokat még az idei télen megkezdik s a részletes javaslatot legközelebb be fogják mutatni a miniszternek. Egyletünk már be

is jelentette a miniszternek, hogy január és február folyamán négy, vagy hat vasárnap délután, a vidék különböző pontjain ismeretterjesztő gyakorlatias szakelőadásokat fog tartani. Ilyen előadások tervbe vannak véve: Kolozsvárt, Kolozson, B.-Hunyadon, M.-Ludason, Mócson és esetleg N.-Enyeden és Sz.-Udvarhelytt.

— **Gyümölcsértékesítésünk.** Az erdélyi rész gyümölcsstermésének bel- és külföldön leendő értékesítése céljából a jövő évben egy jó kezekben levő vállalat indul meg, mely minden szállítható gyümölcsöt, különösen almát, körtét és szőlőt nagyban fog vásárolni. Előre is felhívjuk gyümölcs-termelőink figyelmét e vállalatra, mely igen nagy és üdős változásokat fog okozni gyümölcsstermelésünk terén. Érdeklődőknek felvilágosítással szolgál: a titkári hivatal.

— **Hirdetéseink.** Lapunk hirdetési rovatát és hirdetőit olvasóink szives figyelmébe ajánljuk és kérjük egyszersmint, hogy megrendeléseik alkalmával mindig lapunkra hivatkozni sziveskedjenek. *BCU Cluj / Central University Library Cluj*

— **Uj iparág.** Felhívjuk olvasóink figyelmét *Léber Gyula* hirdetésére ki nálunk a sodronyszövet-fonat ipar terén igen praktikus és szép dolgokat produkál.

— **Eladó esemege-méz.** Legfinomabb tarlóvirág esemege-mézet árusít el: *Török József*, méhészeti tanár *Öcsödön*, Békésmegyében. mm-ként 45 frton; 5 különként bérmentve és csomagolva utánvéttel 3 irt 50 kr.

— **A „Sárosvármegyei Gazdasági Egyesület“ és az „Ingatlan- és Jelzálog-Forgalmi-Intézet“.** A „Sárosvármegyei Gazdasági Egyesület“ hivatalos közlönyéből, a „Gazdasági Értesítő“ mult hó 15-iki számából vesszük az alábbi jegyzékonyvi kivonatot, úgy mint:

XXIV. *Jegyzékonyv*

Felvétetett Eperjesen 1896. november hó 9-én, a „Sárosvármegyei Gazdasági Egyesület“ igazgató választmánya által Piller Kálmán elnöklete alatt tartott ülésben

Jelen voltak: Piller Kálmán elnök, Dessewffy Pál és Bujanovits Gyula alelnökök, Semsey Ottó, Adler Samu válaszámanyi tagok, Havas Jakab kir. állami állatorvos és Hreblay Emil g. e. titkár

Elnök üdvözlte a jelenlevőket és megnyitja az ülést. 201. Titkár felolvassa az „Ingatlan- és Jelzálog-Forgalmi-Intézet“ átíratát:

„Pénzüntézeti igazgatóságunk most törlesztéses kölesönöket — tetszés szerinti magas összegekben is — a legrövidebb idő alatt szavazhat meg „s fizethet ki.

„Nehogy tehát tagtársai részéről ezen, a becsítésre még alkalmas időjárás kihasználatlanul hagyassék, van szerencsénk az iránt megkeresni, mi szerint az ide csatolt üzleti szabályainkban foglaltakat tagtársai körében ismertesse s azokat ajánlani sziveskedjék, hogy a birtokukra vonatkozó telekkönyvi kivonatokat és kataszteri birtokiv-másolatot hozzánk sürgősen beküldjék, hogy az ügyletet pénzügyi igazgatóságunk szakbecsüsének ottani körútjába még beoszthassuk

„Az e téren eddig elért fényes sikereink és az elismert coulantia, melylyel a földbirtokosok érdekeit képviseljük, elég megnyugtatóan szolgálhatnak, hogy ajánlottai minden jogos igényeit kielégítettnei fogjuk.

„Azon reményünknek adva kifejezést, hogy már a legrövidebb időn belül veszünk kölcsönügyleteket tagtársai köréből, kérjük egyuttal, hogy velünk azok nevét és lakhelyét közölni sziveskedjék, a kiknek — esetleg direkt — ajánlatot tegyünk.

„Ebbeli szives értesítéséért előre is köszönetet mondva, maradtunk teljes tisztelettel:

Ingatlan- és Jelzálog-Forgalmi-Intézet:
pr. Gurré Ferencz.

„U. i.: Az idő előrehaladottsága miatt különben a legcélszerűbbnek tartanók, ha a kölcsönt igénylők a szükséges iratokkal személyesen jönnének fel hozzánk, hogy az ügy részletei megbeszélhetők s ennek megtörténte után az ügylet nyomban folyamatba tehető legyen.

Tudomásul szolgál.

Több tárgy nem lévén, elnök az ülést bezárja.

K. m. f. Hitelesítette: Piller Kálmán s. k. g. e. elnök. Jegyzette és kiadta: Hreblay Emil s. k. g. e. titkár.

Számtalanszor adta már jelét a magyar sajtó, hogy az „Ingatlan- és Jelzálog-Forgalmi-Intézet“-nek (Budapesten, VI. ker., Váci-körút 39. sz.) coulans tevékenységét elismerte, azt a magyar gazdaközönség figyelmébe ajánlotta, mégis jól esik értesülnünk arról, hogy már a gazdasági egyesületek is belátják ezen intézetnek hasznosságát, sőt mondhatjuk nélkülözhetlenségét s nincs is okunk kételkedni benne, hogy ily ajánlatban részesülvén más gazdasági egyesületekben is, nemcsak a magyar gazdaközönségnek fog előnyére lenni, de a magyar igazságszolgáltatásnak is, mert — kiirtatván azon elem, a mely a szegény nép koldusbotra juttatására törekszik — nem lesz kénytelen kötet számra hozni ítéletet oly ügyekben, a melyekben felperesekként a becsepott földbirtokosok, alperesekként pedig pénzügy-
nőkök szerepelnek.

EGYESÜLETI ÉLET.

Az „Erdélyi Gazdasági Egylet“ két hónapja.

(1896. november és deczember.)

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület november 22tiük közgyűlésén, mint alapító-tag, kiküldött képviselői által indítvány-

adott be az egylet a gazdasági egyesületek szövetségére vonatkozólag. Az indítvány szövegét mult számunk közölte. A szövetség december 13-iki alakuló nagygyűlésén az egylet megbízásából és képviselőiben megjelentek; *Hegedűs* Sándor, orsz. képv. alapító tag, *Jakab* László, vál. tag és *Tokaji* László, titkár. Az »E. G. E.« módosító proposícióit Hegedűs S. a gyűlésen oly meggyőző érvekkel és hatásos előadással védte, hogy azok javarészt a gyűlés elfogadta.

A fogarasi ménes részére eddig több mint száz eladó erdélyi anyakanczát jelentettek be az erdélyrészi tenyésztők.

Az egylet műtrágya-raktárának szervezési és fenntartási költségeire a Földmívelésügyi Minister 200 forint rendkívüli segílyt utalványozott, ami bizonyára mutatja ezen intézmény felállításának üdvös voltát.

Az Erdélyi Gazdára a jövő 1897. évre a Földm. Minister 150 példányban fizetett elő.

A Földm. Ministerium felszólítására és a ministeriumban decz. 12-én tartott értekezlet (melyen *Jakab* László, vál. tag és *Tokaji* László titkár voltak jelen) megállapodásai értelmében intézkedés tétetett arra nézve, hogy még ezen a télen 4 6 gazdasági szak-előadást tartson az egylet egyes vidéki központokon. Tervbe vétettek egy-egy vasárnap délutáni — egy vagy több tárgy — gyakorlati szakelőadás tartására: Mocs, Maros-Ludas, Bánffy-Hunyad, N.-Enyed, Kolozsvár, Sz.-Udvarhely és Kolozs.

Az egylet titkári hivatala által közvetített ingyen füzetekből a két hónap alatt szétküldetett 114 drb.

A jövő évben az egylet által — tagjai céljaira — átveendő katonai élelm. raktári takarmány-korpa mennyisége és ára a következőkben állapított meg: a) A kolozsvári raktárból 450 q. à 2 frt 69 kr. b) A brassóiból 630 q. à 2 frt 48⁵ kr.

Az *ügykezelés* adatai novemberben a következők: Iktatói szám november 30-án 2157, melyből e hónapra esik 150 drb. Ebből az érkezettekre jut: 124, a kiadottakra 26 drb. A 150 darabból volt ülési tárgy: 20. (Ebből ministeri leirat és felterjesztés: 4 drb.); utalványozás: 22; elnöki: 5; titkári: 30; »Erdélyi Gazdára« vonatkozó: 24; állattenyésztési szakosztályi: 16; heremagtisztító-raktárra vonatkozó: 5; bizalmi: 1; ad acta: 27 drb.

A postakönyvek tanúsítása szerint elküldetett az iroda által novemberben: 9 hivatalos és 340 portós levél. — Ezen 349 küldemény 53 ügyben és annyi szöveggel iratott.

A deczemberi ügykezelési adatokat csak jövő számunkban adhatjuk.

Igazgató-választmányi ülés december 6-án.

Jelen voltak: *Szabó József*, egyl. elnök; *Br. Bánffy Ernő*, al-elnök; *K. Vörös Sándor*; *Molnár Sándor*, jogtanácsos; *Eöry Tivadar*; *Jakab László*; *Sipos Gábor*; *Br. Mannsberg Sándor*, *Br. Feilitzsch Arthur*; *Nagy Lajos*; *Matskási Pál*; *Benkő Mihály*; *Dr. Szentkirályi Kálmán*; *Réli János*; *Gyúrfás Benedek*; *Reich Albert*; *Ritter Gusztáv*; *Csermák János*, pénztárnok és *Tokaji László*, titkár.

A november havi pénztári forgalom 2092 frt 70 kr. bevétel (mult havi maradvánnyal együtt) —, 408 frt 33 kr. kiadás — és 1684 frt 37 kr. maradvánnyal — jóváhagyatott.

Az elnökség és titkári hivatal által mult hó folyamán eszközölt utalványozások jóváhagyattak.

A földmivelésügyi Minister leiratát, melyben egyletünknek az idei tél folyamán tartandó gazdasági vidéki tanfolyamok és előadásokban való részvételét kéri és az e tárgyban 12-én a ministeriumban tartandó értekezletre meghívja — örömmel veszi tudomásul a választmány és az értekezletre *Jakab László* vál. tagot és *Tokaji László* titkárt küldi fel.

Az »O. M. G. E.« által megküldött és a gazdasági egyesületek szövetségére vonatkozó alapszabály-tervezet, valamint a decz. 13-iki szöve. alakuló ülésre szóló meghívó tárgyalása után határozattal, hogy az egylet e kérdésben már kezdettől elfoglalt álláspontjához ragaszkodván, az alakuló ülésen ily értelmű módosító indítványt nyújtson be. Ezen indítvány megszövegezésével egyl. titkár megbizatik, egyuttal annak felülvizsgálására *Br. Feilitzsch Arthur* és *Dr. Szentkirályi Kálmán* ig. vál. tagok kéretnek fel. Az alakuló ülésre az egylet képviselőiben való megjelenésre felkéretnek: *Hegedüs Sándor*; *Br. Jósika Gábor*; *Jakab László* ig. vál. tagok és *Tokaji László*, titkár.

A biharvármegyei és szolnok-dobokai gazd. egyesületeknek ugyane tárgyra vonatkozólag megküldött határozatai tudomásul vétetnek.

Az irodalmi szakosztály azon indítványa, miszerint a kiadásában megjelenő füzetek 50,000-ik példánya diszkötésben küldessék meg a földm. Ministernek s töle egyuttal a vállalat további pártolása kéressék — elfogadtatik.

Elnökség azon megokolt indítványára, hogy az »Adriai bizt. társulat« és a »Déli jég és viszontbiztosító társulat«-okkal 1894. évben 12 évre kötött és ma már kevésbé megfelelő szerződés felmondassék, az igazgató-választmány határozta, hogy megelőzőleg szövegeztessék az egylettel társaságok, hogy a kérdés szerződés további érvényét az egylettel közös megegyezés útján szüntessék meg, nem zárkozáván el egy kedvezőbb ajánlat esetén — újabb szerződés kötésétől.

Elnökség indítványára — a már előzőleg elhatározott és folyamatban levő alapszabály-módosításra vonatkozóan — a választmány elhatározta, hogy az újabb taggyűjtési akciónak már a jövő év elejétől kezdődő megindíthatása céljából — az alapszabályokban jövőre megállapítandó — és az 1897. évi közgyűlés elé terjesztendő új tagsági díjtételeket már ezen ülésen megállapítja és aszerint — a közgyűlés jóváhagyásának fenntartásával — már 1897. január 1-től új tagokat fel is vesz. Az új díjtételek a következőleg állapítottak meg: a) *Örökös alapító*: 200 frt; *alapító*: 50 frt; *rendes tag*, hat évi kötelezettséggel: évi 5 frt; *évdíjas tag* ugyanigy: évi 3 frt. Ez utóbbi tétel lelkészek, tanítók, körjegyzők és gazdatiszteknek: évi 2 frt.

Az »Erdélyi Gazda« hivatalos közlönyre nézve kimondja a választmány, hogy — tekintettel annak jelenlegi nagyobb terjedelemben való megjelenésére — jövő előfizetési ára évi 3 frtban állapítatik meg, egyuttal az idei utolsó számból, az egylet költségén, 2000 mutatópéldány szétküldését engedélyezi.

Több folyó ügy elintézése után az ülés befejeztetett.

Szakosztályi ülés. Az »E. G. E.« állattenyésztési szakosztálya decz. 16-án ülést tartott.

Jelen voltak: *Gróf Bánffy György*, elnök; *Br. Bánffy Ernő*; *Szabó József*; *Dr. Szentkirályi Akos*; *Jakab László* és *Tokaji László*, titkár.

Gróf Bánffy György elnök részletesen megokolt előadással javasolja, hogy az erdélyi lótenyésztés érdekében kifejtett sikeres működés után, most már jövőre az erdélyi-magyar fajta szarvasmarha tisztán való fenntartása és nemesítése érdekében működjék a szakosztály.

Jakab László, ennek keretén belül az erdélyrészi törzskönyvezést is a szakosztály kezébe venni javasolja.

Ülés egy általános jövő program kidolgozására ifj. *Lészai Ferencz*, *Jakab László* és *Dr. Szentkirályi Akos* tagokból álló bizottságot választ.

Jövő ülést és közgyűlést 1897. január 12-ére tűzvének ki, elhatározza, hogy az 1897. évi tenyészállatkiállítást lehetőleg a vidék valamely központján tartja meg s ilyen czéllal megkeresést intéz a *marostordai*-, *háromszéki*-, *udvarhelymegyei*-, *brassói*- és *erdélyi szász* — gazdasági egyletekhez, a mely egyletektől beérkezendő ajánlatok mérlegelése után január 12-én a rendezendő kiállítás helyének, idejének stb. megállapítását elintézi.

Dr. Szentkirályi Akos — a Minister támogatásával országos tejelési verseny rendezését proponálja 3 nagy díjjal, melyek a pályázó és hosszabb időről szóló hiteles adatokat beterjesztő tehenészetek legjobbainak volnának kiadandók.

A szakosztály megbizta indítványtevőt, hogy jövő ülésre szövegezze meg az erre vonatkozó ministeri-felterjesztést.

Szabó József indítványára elfogadja a szakosztály, hogy ezen előbbi intézkedésre annak idején a »Gazd. Egyesületek Orsz. Szövetségének« pártolása is kikéressék.

Több tárgy nem lévén, ülés befejeztetett.

T - i.

1896. november havi állat és állati nyerstermény-forgalmunk Romániával, Szerbiával, Bulgáriával és Oroszországgal.

Behozatalunk Romániából a határszéli belépő állomásokon:

802 drb	juh, kecske.
130	» bárány és gödölye.
4	» ló.
42753 kg.	juh-, kecskebőr.
3	» bárány- és gödölyebőr.
3	» vadbőr.
4410	» tej.
10215	» turó.
709	» vaj.
2932	» tehén-, nyul- és kecskeszőr.
4856	» belek, hólyagok.
7415	» szarv, pata, köröm.
31832	» gyapju.
1516	» bőrhulladék.
1410	» rongy.

Kivitelünk Romániába:

4 drb	ökör.
1	» bika.
11	» tehén.
21	» fiatalmarha (tinó- üsző)
226	» ló.
21023 kg.	marhabőr.

Behozatalunk Szerbiából:

52 drb	ökör.
522	» juh és kecske.

1506 drb	sertés.
80 kg.	juh-, kecskebőr.
25607	» nyershús.

Kivitelünk Szerbiába:

4 drb	ló.
1	» öszvér.

Behozatalunk Bulgáriából:

5199 drb	ökör.
5	» bika.
678	» tehén.
64	» borjú.
3505	» juh és kecske.
1765	» sertés.
3	» ló.
12	» bivally.
7125 kg.	marhabőr.
107372	» juh- és kecskebőr.
26416	» bárány-, gödölyebőr
313669	» nyershús.
2035	» gyapju.
5561	» bőrhulladék.
5378	» rongy.

Kivitelünk Bulgáriába:

231 drb	ló.
120153 kg.	marhabőr.

Behozatalunk Oroszországból:

12126 kg.	gyapju.
-----------	---------

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Munkatársainkat és mindazokat, akik azzá lenni akarnak, felkérjük, hogy kéziratukat minden hónap 5-ike előtt küldjék be, hogy idejében közölhessük. Minden között cikket honorálunk és mindenkitől szívesen vesszük, ha ír. Sokszor 10—20 sorral igen sokat lehet írni. — **T. P.** A kolozsvári erdészeti akadémiairól szóló igen érdekes cikkét januári számunkban már feltétlenül hozzuk. — **A. B.** — **Sz. M.** — **G. G.** Előbb érkezett nagyszámú cikkeink kiszorították jelen számunkból. — **F. J.** Jövőre önállóan jön. — **S. F.** Nagyon érdekes, jönni fog; erro kissé elkésve jött, ki is van szedve. — **M. S.** Ki van szedve, de nem fért bele sehogy ebbe a számba. Szíves türelmet kérünk. — **H. E.** Jövőre is aktualis. — **Cs. L.** Igyekszünk sorát ejteni — **K. A.** Épen két tuczat privát levéllel vagyunk adósok; nagy a forgalom, addig is több jót: **L.** — **y.** Téved Nagyságod, ha azt hisz, hogy ép oly nagy kegy az „E. G.”-ba írni. Nekünk is megvan mindenről a saját véleményünk. —

Erdélyrészi vásárok jegyzéke 1897. január 1—29-ig.

(NB. Ha valamely vásár ünnep- vagy vasárnapra esik, akkor a rákövetkező hétköznapon lesz megtartva. A napok a kirakó vásárok napját mutatják, a mely nap előtti 2—3 hétköznapon vannak a marhavásárok.)

1. Mócs, Nagy-Baczon.	17. Maros-Vásárhely.
2. Alparét, Egerhát, Körösbánya, Makfalva, Maros-Csúcs.	18. Keresd, Korond, Magyar-Lápos, Maros-Illye, Mező-Örményes.
3. Kis-Apold, Somkerék.	19. Kraszna.
4. Kézdi-Vásárhely, Szilágy-Cseh.	20. Buza, Magyar-Nagy-Sombor, Vajda-Récse.
7. Csik-Szépviz.	22. Kaál, Sajó-Udvarhely.
8. Csokmány.	23. Kendi-Lóna, Nagy-Almás.
9. Radnót.	24. Mező-Méhes.
10. Kolozsvár.	25. B.-Hunyard, Bereczk, Csik-Kozmás, Gyalakuta, N.-Enyed, Rozsnyó, Szász-Keresztur, Szt.-Benedek.
11. Kő-Boldogfalva, Kőhalom, Küküllővár, Nagy-Szeben, Szász-Banyicza	27. Bátos, Erzsébetváros, Szamos Nagy-Goroszló.
13. Hadad, Lupsa, Oláh-Lápos.	28. Hódos, Mikeszásza, Zám.
14. Déva, Gernyeszeg, Sülemed, Szilágy-Nagyfalu.	29. Szász-Sebecs.
15. Szinye.	

Kiadó-tulajdonos:

Az „Erdélyi Gazdasági Egylet.”

Nyomatott Gámán J. örököse könyvnyomdájában Kolozsvárt.

ERDÉLYI GAZDASÁGTÖRTÉNELMI SZEMLE.AZ „ERDÉLYI GAZDA” RENDES KÜLÖN-ROVATA.

Olvasóinkhoz.

Az 1897-ik évvel »Erdélyi Gazdaságtörténelmi Szemle« czímen 6—8 oldalnyi terjedelemben rendes külön-rovatot nyitunk folyóiratunkban. Célunk az, hogy erdélyi részünk: a történeti *Erdélyország* közgazdasága, földművelése, állattenyésztése és általában mezőgazdasága, sőt ipara és kereskedése multjából darabonként mindazokat a fennmaradt érdekes és értékes történelmi adatokat egybegyűjtsük, a melyek nemcsak a letűnt idők gazdasági viszonyainak megértését teszik könnyebbé, de a melyeknek a modern gazda is hasznát veheti és igen sokszor tanulságos útmutatást adnak épen gyakorlati kérdésekben.

Rovatunknak egy-két ily tárgyú és értékes közleménnyel való ellátására a legjobb nevű historikusainkat kértük fel s így abban — a mi kis tér rendelkezésünkre áll — mindig igyekezni fogunk érdekes és maradandó munkát végezni.

A következőkben mutatóul, ezuttal dr. Szádeczky Lajos és Veress Endre tollából adunk egy-egy igen érdekes közleményt; de szívesen veszünk hasonló tárgyú adalékokat, sőt eredeti régi feljegyzéseket is (melyeknek közölhető feldolgozásáról gondoskodunk) bárkitől. Annak a megítélését, hogy e külön rovat mennyiben pótol hiányt — olvasóinkra bizzuk.

A szerkesztőség.

Székely falutörvény a mezei kártételek ellen 1581-ből.

A gazdaság-történelemhez sok érdekes adatot nyújtanak azok a falu-törvények, melyeket az egyes községek határaiknak, vetéseiknek, takarmányuknak, kertjeiknek védelmére a mezei kártételek korlátozására maguk között alkottak.

Lényeges dolog volt az főkép a belső Székelyföldön, melynek szűk határain a régebbi időben is alig termett annyi, a mennyi a közszükségletre elegendő volt. Nemcsak a vetéseket, de a szénafűvet is gondosan kellett ott őrizni és a mezei kártételektől óvni, ha érzékeny hiányt szenvedni nem akartak.

Hisz még az 1729. országgyűlésen is azzal érvelnek a székely követek az adóemelés ellen, hogy a Székelyföld legnagyobb falvaiban is alig található 5—6 embernél eladó búza, gabona s a legelőnek, takarmánynak is nagyobbára oly szűkiben vannak, hogy a csekély marha-állomány eltartása nyáron is alig okoz kevesebb gondot, mint telesszaka. (A bécsi cs. és k. közös pénzügymin. levéltárában Siebenbürg. Actea 9.)

Ilyen körülmények között természetes, hogy a székely falvak nagyobb gondot fordítottak a mezőgazdasági terményeknek a kártételektől való megoltalmazására és hogy magok között szigorú törvényeket hoztak és birságokat szabtak a tilalmas helyek megvédésére.

Egy ily falu-törvényt kívánok bemutatni az alábbiakban, melyet Gyergyó-Ujfalu községe 1581-ben alkotott a maga határa védelmére, 12 eskütt polgárt, »hütös birákat« választván az önalkotta törvények végrehajtására.

Országos törvény szolgált alapjául ennek a falu-törvénynek. A bevezetésben azt olvassuk, hogy »Báthory Kristóf, Erdély országának vajdája az ő maga tanácsival és országával elvégezte, hogy Székelyországban az *tilalmas vetésnek* rendiből a királybirák büntetése leszállana« (azaz megszűnnék) s hogy ezután »minden falu az ő falujában 12 hütös birákat esküsse-nek, kik az tilalmas vetésnek oltalmazására vigyázzanak.«

A hivatkozott orsz. törvény első részét megtaláljuk az 1578. tavaszi országgyűlés 27. pontjában, a mely szerint »vigeztetett, hogy mikor az ország vigezése szerint cirkálni és feleltetni ki akarnak menni *székelsigen való királybirák* . . .

valakit ki adnak nyilván való bönnel, kik halált érdemelnek, azokat az királybirák érdemek szeriut böntessék; egyébféle bönösöknek bönökért birságot ne vegyenek, sem vírbirságot, sem parázna birságot, sem or (t. i. orv) birságot, hanem földesura (t. i. a jobbágyot), vagy *falu büntesse meg* mind szitkokért, mind *tilalom szegésért* és egyéb vétkekért, kik halált nem érdemelnek, vereséggel avagy egyéb *birsággal*. « (Szilágyi Sándor: Erd. orsz.-gy. Emlékek III. k. 135—6. l.)

A hivatkozott törvény második részéről, hogy a falu maga alkosson egy 12 tagból álló bíróságot az ilyen kihágások büntetésére, nincs szó a Báthory Kristóf vajdasága idején hozott ismeretes törvénycikkek között.

Annál érdekesebb azért az alább közlött falutörvény, mert látjuk belőle, hogy miként oldották meg ezt a kérdést a falvak a maguk önkormányzata keretében, miután (bizonyára a székelység kívánságára) megnyerték azt a jogot, (a mi addig nyilván nem volt meg), hogy a királybirák súlyos büntetésétől és beavatkozásától megszabadulva, magok intézkezhettek határaik megoltalmazása és a kártevők megbünteteése, megbirságolása felől, a mely birságok most már a falu javára estek, nem pedig a királybirák jövedelmét szaporították.

Lehet, sőt valószínű, hogy ebben egy eddigelé ismeretlen országgyűlési végzés maradt ránk (mert ez a falutörvény »kiadott articulus«-ról szól) s hogy ez a »12 hütös birákról« szóló törvénycikk az 1579. tavaszi országgyűlés végzése között lappang, mert (mint Szilágyi Sándor mondja) »ezen gyűlés határozatai elvesztek.« (Erd. orsz.-gy. Eml. III. k. 29. l.)

Ez a falu-törvény egész terjedelmében így szól:

Gyergyó-Ujfalu falu törvénye a mezei kártételek stb. ellen. Kelt 1581.

Anno Domini 1581.

Mű, kik vagyunk *Gyergyószékben Ujfaluban* lakozandók, nemesek, darabantok és vajda urunk ő nagysága jobbágyi közönséggel, mind a teljes fajú, irattuk az emléközetre ez levelet, hogy miképpen az mű kegyelmes fejedelmünk *Báthori Christoph* Erdélyországának vajdája, az ő maga tanácsival és országával elvégezte, hogy *Székelyországban* az tilalmas vetésnek rendiből a királybiráknak büntetése leszállana, akarván ő nagysága az ő

maga jobbágyit és egyebeket ennek előtte való súlyos büntetéstől megoltalmazni, ennyi résziből, hogy minden falu az ő falujában 12 hütös bírákat esküssenek, kik az tilalmas vetésnek oltalmazására gyakorlatossággal vigyázzanak, minden ahhoz való külső belső dolgokkal, hogy az 12 hütös bírakkal egyetemben az falu az király-bírák büntetésin kívül megbüntessék önnön köztök való végezett bírságokkal: annak okaért mü is értvén, az ő nagysága országával való kegyelmes végezését és ő nagyságának erről kiadatott articulusat előnkbe vettük, és az ő nagysága végzésének mindenben engedelmesekek lévén, az 12 hütös bírákat elválasztván az mü tilalmas vetésünknek oltalmazására az ő nagysága articulussa tartása szerint mindenekkel mü is végeztünk tellyes falúval némely büntetésekről és azoknak bírságának megvételiről.

Articulus primus.

Az kapu-bírság¹ denar 50, ha valami barom mégyen bé rajta, arról valami kár léssen, az kapus ember megfizesse a kárt, hajtó pénzzel edgyütt.

Articulus 2-dus.

Káros kert bírsága den. 25; ha valami barom mégyen bé rajta és kárt téssen, a kárt hajtópénzzel együtt a kertes ember megfizesse, ha pedig valami gonosz szokásos marhát mutathat ki, törvény szerént minden fizetés arra száll.

Articulus 3-tus.

Ha valamely ember éjjel juhát falu hire nélkül falu szabadtása előtt a tilalmasban behajtja,² annak a bírsága flor. 1, ha pedig nappal bocsátja be a tilalmasban, annak a bírsága den. 50; az hajtópénz minden 10 juhtól 1 pénz, Valamely marhát behajtnak pedig, a bírák házokhoz hajtsák, a bíró pedig kezesen³ ki tartozik adni, de úgy, hogy mind kárról, hajtópénzről igazat fogadjon a kezes.

Articulus 4-tus.

Az tilalmasban ha valami barmat találnak, ha pásztoros lessen is, behajtsák; ha káron találják, az kárt fizesse meg az barmos ember hajtópénzzel együtt, annak a hajtópénze minden baromtól egy pénz, és aprótól kettőtől egy pénz. Ha valaki az hajtóembertől az marhát elvész, három girán maradjon érette; ha disznót találnak a tilalmasban és kárt téssen, megfizesse disznós ember a hajtópénzzel együtt; annak a hajtópénze, két öregtől egy pénz, aprótól négytől egy pénz.

¹ A székelyfalvak a határtól rendszeren kapu által voltak és vannak részben maig is elrekesztve, hogy a barmok a faluból a vetésre ne mehessenek

² Mielőtt a falu felszabadította volna a tilalmas határt,

³ Kezes állítása mellett.

Articulus 5-tus.

Minden ember, ki lovát az tilalmasban tartja, ennek előtte való törvényünk szerint⁴ nyűgben s kötelen jó módon tartsa, ha valami módon elszalad és megeszküszik az ember rajta, hogy jó módon tartotta, a kárt megfizesse, de birságot ne fizessen; de ha meg nem esküszik, annak a birsága den 12.; éjjel pedig, ha valaki lovának a kötelit elorozzák, az ember megesküzik, hogy elorozták, az kárt megfizesse, a hajtópénzt is, de birságot ne fizessen; ha pedig más ember lova miatt szalad el és megbizonyittatik, minden fizetés arra szálljon.

Articulus 6-tus.

Ha valahol az falu határában vagy a falu között gonosz sár vagyon, és annak megtöltése falura vagy tizesre néz, a birák meghirdessék, hogy megcsinálják; annak birsága flor. 1. Ha csak egy ember személyit nézi, annak a birsága den. 25.⁵

Articulus 7-mus.

Ha valahol a falu határában utakat szántanak el, az biráknak valamely felől panasz megyen felőle, a birák tartoznak rá menni és meglátni, az út megszabaduljon törvény szerint, az ember az elszántásért megbüntettessék három girára, ha pedig a birák meg nem látják a hatalmat ki cselektette; az egész falu ugyan rá menyenyen és felkeressék kiki nyugodalmáért.

Articulus 8-vus.

Az elszegődött szolgát is mind az urával együtt az 12 hütös birák eleibe hihassák, ha valakinek kárt tött, senki pedig ennek meg nem ítelt törvényivel a földesura eleiben ne mnhessen az falu végezése szerint tilalmas vetés dolgából.

Articulus 9-nus.

Ha valaki lovát vagy egyébféle barmát a csóvás parlagon⁶ pásztoroltatja vagy rá köti sz. János napig, 3 girán maradgyon, sz. János nap után ha kaszáló fű léssen rajta, megláttatik, azt a birák meglássák, s az ő szabadításoknak utánna minden ember birhatja, mert a tilalmas vetés nemcsak egy ember kertivel oltalmaztatik meg.

⁴ Tehát már régebben is volt ilyen falutörvényök.

⁵ Erről országgyűlési végzések is intézkednek. pl. az 1578. VIII. tez.:

„Vannak némely faluknak határin oly sárok, hogy úton járók nagy bajjal kárral járnak: végeztetett azért, hogy a hol oly gonosz árkok és sárok találkoznak, ott a falukat reá rendelvén, megcsináltassák és ha a rendelt napig meg nem csinálnák, 12 forinttal a falukat megbüntessék. (Erdélyi Országgy. Eml. III. k. 140. l.)

⁶ A csóvával tilalmasnak jelzett parlagon.

Articulus 10-mus.

Valaki szénafüben vagy írtván⁷ szénafüben lovát vagy egyéb barmát tartsa, és megbizonyittatik, vagy valamelyik félnek törvény megyen felőle, mivel akarattal való kártétel, 3 gira a birsága, ezekben pedig mind az hütös birák előtt törvény legyen és törvény szerint büntetessék minden ember.

Articulus 11-mus.

Minden tilalmasbeli való kártétel, ki nem történettel leszen, megbizonyittatik, hogy nem akarat szerént való kártétel, annak birsága 3 gira.

Articulus 12-dus.

Minden tilalmasbeli csóvás szénafü, vagy parlag ha leszen, de senki semmi biradalmával rá nem mehet az birák hire nélkül, mert ha rámegyen maga gondolatjával, 3 girán marad az ember.

Articulus 13-tius.

Ha valaki a tilalmasban kárt tétel és meg nem alkuszik az káros emberrel törvénylátásának előtte, vagy megtagadná, hogy nem ő miatta vagyon a kártétel, ha birák eleiben jutnak, 3 girán maradjon érette a barmos ember a mi módunk szerint, mivel törvényt várt tája.

Articulus 14-tus.

Minden, valaki ebben ellentartó leszen a teljes falu végzésiben, kiváltképpen az ő nga articulusának continentiaja szerint, ha valaki birságon esik, az executionának eleiben ne állhasson:⁸ ha pedig eleiben állana, 12 forintokon maradjon az az ember, minden birságnak pedig a fele az biráké, fele a teljes falué legyen.

Articulus 15-tus.

Mindenekre ha jó módon az tizenkét hütös birák gondot nem viselnek, a mi az ő tiszteket nézi és valaki a királybirónak panaszt téezen és megbizonyittatik, hogy a biráknak vigyázatlanságok miatt lőtt a kár, az birákra száll az tizenkét forint és a falu tisztán marad minden büntetéstől.⁹

Articulus 16-tus.

Valaki méltatlan panaszol tisztnek¹⁰ falu hire nélkül: 12 forinton marad az az ember érette.

⁷ Irtvány.

⁸ A végrehajtásnak ellent ne álljon.

⁹ Látszik ebből, hogy a birák ellen a szék királybirójához lehetett panaszszal járúlni s a gondatlanság büntetése, épúgy, mint az út jó karban tartásának elhanyagolása esetén, 12 frt volt. A hamis vádló is 12 frttal bünhődött.

¹⁰ T. i. a szék tisztviselőinek.

Articulus 17-mus.

Minden esztendőben a hütös birák a falut megfeleltessék, a falu is ahöz embert válaszszon és valamint a falu megfelel, irva legyen és ugy büntessenek mindeneket: vaiami barmot pedig kifellelnek tilalom szegésre, annak birsága denár 12.

Articulus 18-vus.

Valakinek az falu közül házához küldnek birságment, a falu adta emberrel együtt egy vagy kettő a birák közül légyen, kérje a törvénynek annyi erő marháját, az mennyit az birság téssen, ha törvénynek nem adgya, az birák eleiben híjják azt az embert, engedetlen ségen marad az falu végzése szerént, mint lótv 8, darabant és szabad székel jobbágy 3 girán marad érette.

Articulus 19-mus.

Mivelhogy az falunak végzése volt még a régi székel szabadságnak idejében is,¹¹ hogy senki az falu határában mezőn, erdőn, falun is falu hire nélkül örökséget ne foglaljon magának, hanem falutól kövesse, ha az teljes falunak adhatája (igy) léssen, meglássák azt az helyet, de a falu engedelmiből örökitse, de ha csak maga gondolatjából megyen rá, a falunak veszszen minden marhája, az örökség is; ennek pedig mindenkor három törvénynel való tilalma volt; ebben pedig a teljes falu előtt lótv törvény mind a hütös birákkal együtt, a három törvény ellen három tilalman, azaz 9 girán marad az az ember, hogy az falu végzésinck engedetlen volt.

Articulus 20-mus.

Ha valamely ember birságon esik, vagy káros kerti vagyon, kiról mind a teljes falu végzett, mindezekben a birák igazítani mennek az ő tisztek szerint, ha ez az ember házánál honn nem lenne, azért az birák a birságot ugyan megvehessék törvény szerint, a mivel tartozik, háza népitől, törvénynek kérhessék a házat és zállagot vehessenek, de hatalommal marhát ne vegyenek; ha törvénynek nem adja marháját, az az ember három girán maradgyon, a mint feljebb megirattatott; ha pedig az igaztéletről a birákokot eltiltja, és a tilalomnak okát nem adhatja, az ok nélkül való tilalom is megmaradgyon, egy tilalom ellen három girán, három tilalom ellen 9 girán.

Articulus 21-mus.

Ha valamely embernek itéltett törvénye a birák előtt nem tetszik, apellálhasson más falubeli birák eleiben ujobban való itilésnek okáért, hogy ha jobban itilnének. Amen.

(A Székely Oklevéltár sajtó alatt lévő V. kötetéből, 124—128 l.)

Közli: dr. Szüdeczky Lajos.

¹¹ T. i. az 1562-iki székely fölkelés és az azt követő székely szabadság megszorítása előtt.

A szamosfalvi gazdaság 300 év előtt.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet kézírattára Mike Sándor-féle gyűjteménye I. kötetében lévő eredetiről mutatjuk be az alábbi érdekes feljegyzéseket, melyeket a szamosfalvi gazdaság tisztartója tett gazdája számára. Sajnáljuk, hogy egyiknek sem tudjuk a nevét, de az egy ívnyi megsárgult gazdasági napló így is nagyon becses, és sok tanuságos adatot tartalmaz.

Meglepő mindjárt az, hogy Szamosfalván háromszáz év előtt szőlő is volt, melynek megmunkálása nem kerülhetett sokba, mert a szőlőmunkás napszáma 12 dénár volt, a *hajtó*-é meg épen csak 8. A bor is olcsó lehetett, ha meggondoljuk, hogy egy béres 3 pénz árával megéri, a mit *abrak-bor*-nak neveztek, s ez nyelvészeti tekintetben is nevezetes, mert e kifejezést a „Nyelvtörténeti szótár“ nem ismeri. Ennyi volt egy jó *sütőhal* ára is, de aránylag drága a hús, melyre ügylátszik csak ünnepeken telt.

Jellemzőek még a vetésre és cséplésre vonatkozó adalékok, kivált a dőlőnevek, melyeknek egy része talán ma is megvan Szamosfalván.

A naplójegyzetek bővebb magyarázatra nem szoruló szó szerinti tartalma egyébiránt a következő:

Anno 1589.

In mense Octobris volt ennyi metsző az szamosfalvi szőlőben:

1.	Octobris	volt metsző	5	pro d.	12
3.	>	volt félnap	5	>	> 6
4.	>	voltanak	6	>	> 12
9.	>	>	3	>	> 12
10.	>	>	2	>	> 12
11.	>	>	2	>	> 12

Fedő volt ennyi:

13.	Octobris	voltanak	2	pro d.	12
14.	>	>	2	>	> 6
16.	>	>	5	>	> 12
17.	>	>	6	>	> 12
20.	>	>	7	>	> 12

Summa: metsző volt 20 és egy fél pro fl. 2 d. 46.

Fedő volt 21 pro fl. 2 d. 52.*)

Anno 1590.

In mense Aprilis voltanak ennyi mívesek az szamosfalvi szőlőbe:

*) A mint e számok mutatják, a mi ismeretlen *intézk* nem volt valami nagyon jártas az összeadásban!

Hajtó. Hajtó volt mindenestől, az vinczellér nélkül 19, kiknek adtam singulis d. 8, facit fl. 1 d. 52. Az vinczellér véllék volt három nap, annak adtam minden napra d. 12, mely teszen d. 36. Egy árktó ásattam az szőlőbe két emberrel, annak adtam d. 24.

In toto summa totius fl. 3 d. 92.

Két lapos vasat vétettem d. 56.

Szent-Margit napján izene Kegyelmed, hogy az Horvátnak adjak minden nap három-három pínz ára bort. Adtam azon vasárnaptól fogva másik vasárnapig huszonkét pínz ára bort.

Szent-Margit nap után való szeredán adtam az Polyák Andrásnak négy pínzt pecsenére.

Az bor árából vöttem húst tizenegy pínz árát, mikor Zámbe mene Kgd és mikor hazajevétek.

Az bor árából adtam az pásztornak kilencz tehéntül huszonhét pínzt.

Az bor árából vöttem három pínzen az molnáitól egy sütőhalat, mikor Márton megesküvék az lejánnyal.

Szent-Margit nap után való hétbeli kedden adtam az szakácsnak Jancsinak ugyan az bor árából négy pínzt hústra.

Az czigánnak adtam négyszázegy dián hatezer szeget.

Szent-Jakab nap előtt való szeredán adtam az szakács Jancsinak négy pínzt hústra.

Az bor árából hozattam gyortyát tizenhat pínz árt.

Az Polyák Andrásnak adtam az bor árából Szent-Jakab nap után való szombaton hústra d. 18.

Az bor árából adtam az Horvátnak Szent-Jakab nap után való csötörtökön hat pínzt abrak-borba.

Ugyan utána való szombaton hozattam húst négy pínz árt.

Ur színe változatja nap előtt való hétfűn hoztam én magam Kolosvárról hat pínz ára húst, kiben Kgd is evék.

Szent-Jakab nap után való szombaton adtam az Horvátnak abrak-borba, akkor is hat pínzt.

Ur színe változatja napján, szeredán hozattam húst négy pínz árát.

Ugyanazon szeredán adtam három pínzt az Horvátnak abrak-borba.

Utána való csötörtökön hozattam húst négy pínz árát.

Bódogasszony nap után való hétfűn vöttem húst d. 7.

Az vászon-váltásba adtam d. 40.

Adtam Horvát Jánosnak abrak-borba d. 15.

Vagyon hátra az bor árába Andrásnál d. 93.

Karózó. Karózott benne 15 ember, melynek adtanak singulis d. 12, facit fl. 1 d. 80.

Anno 1589.

1. die Septembris vettetem az határszállon való földbe búzát cub. [köből] 11.

2. die Septembris vettetem az tóra jövő földbe és az Gyerőffi János földé felében búzát cub. 10, met. [valószínűleg meszely] ötödfél.

4. die Septembris vettetem az keresztpadon való földbe cub. 3, met. ötödfél.

6. die Septembris az kétágú földben cub. 6, met. 6.

2. die Octobris az faron való földbe cub. 5, másfél véka héán.

Az erdő alá vettetem semel cub. 18. Annak utána cub. 3, met. 5.

Az tövis-szerbe vettetem cub. 8, met. 3.

Az Szakál Gáspár földébe vetettek cub. 10, met. 1.

Az kőszegőbe az kettőbe vetettek cub. 12.

Az Csontos földébe vetettek cub. 3, met. 4.

Anno 1589.

In mense Augusto cséplettenek magbúzát Szamosfalván; első szórásban jutott én számomra az eleiből cub. 17 és három véka; az utóljából cub. 3. Az második szórásból jutott cub. 17 és öt véka, az utóljából cub. 4, met. 4. Az harmadik szórásból jutott az eleiből cub. 7, met. 4; az utóljából cub. 2, met. 1. Az negyedik szórásból jutott cub. 13, met. 6, utólja nem volt. Az ötödik szórásból jutott cub. 19, met. 7; utólja nem volt. Az hatodik szórásból jutott az eleiből cub. 18, met. 3; az utólja lött cub. 4, met. 6.

Az cséplőknek jutott cub. 19, met. 4. Ez mind az csűrből lött. Summa: az elei cub. 94, met. 4. Az utólja lött cub. 14, met. 3.

Summa totius mind cséplő-részszel egyetembe facit cub. 128, met. 3.

Az magbúzának az utólja Szent-Tamás naptól fogva húshagyó-vasárnapig költ el az ház szükségére.

A magbúza után cséplettenek egy kis búzaasztagot el, melynek az tetején árpa volt; abból lött cséplőrészről kül cub. 17, met. 6. Abban örölve vittének Vásárhelyen cub. 16. Én adattam Nemes Gergelynek cub. 1. Magam asztalomra örölték meg benne met. 4. Egy vékát adattam az cigánnak; egy vékát az utólja közzé öntöttek. Az széna felől, az mely asztag volt az esürnek az innesső felén, abból lött mindenestől cub. 50, met. 2.

Közl: Veress Endre.

BCU Cluj / Central University Library Cluj